

Muştu

Müslüman Arnavutluk'un Sesi

www.muslimanarnavutluk.com

20 Şubat 2009 Cuma - Sayı: 39

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Merhaba derken;

Müslüman Arnavutluk'un Sesi Muştu'nun 39. sayısı ile selamlıyoruz sizleri.

Bu hafta içinde Kosova'nın bağımsızlığını ilan edişinin 1.yılı çeşitli programlarla kutlamalandı. 17 Şubat 2008 – 17 Şubat 2009, tam bir yıl. Kosova'nın bağımsızlığı çerçevesinde yürütülen tartışmalar hala devam etse de, biz, Müslüman Arnavutluk, tarihi etnik Arnavutluk'u bir bütün olarak gördüğümüzü, bunun dışında da Balkan Müslümanlarının oluşturduğu bölgenin bütünlüğünü savunduğumuzu söylemiştik. Kosova'nın bağımsızlığını ilanı iki ayrı Arnavut devleti mantalitesinden ziyade 1878 sınırlarına dönüşü simgeleyen bir başlangıç olmalıdır Balkan Müslümanları için.

Kosova'nın mevcut halini tam bir bağımsızlık olarak tanımlamak maalesef mümkün değildir. Ne var ki, bu da bir kazanımdır. Ancak, Kosova'nın bağımsızlığının bedeli Müslüman Arnavutluk'un bu bölgesinin Katolikleştirilmesi faaliyetlerine onay verilmesi mi olacaktır? Kosova'nın bağımsızlığını Müslüman Arnavut kimliğinin aleyhine kurmak isteyenleri uyarıyoruz:

Kosova Müslüman Arnavutluk'un bir parçasıdır...

Selam ile...

PASURIA

**Buka ime
E përditshme
Është uria.
Stolia ime
Është frika.
Rroba ime
Është leshi.
Pra,
Nuk kam
Asgja.
Megjithatë,
S'prish
Punë,
Sepse
Askush
Nuk është
Më i pasur
Se unë.**

İmam Hasan El-Basrı
(642-728)

Tercüme, Mexhid YVEJSI

195. Dhe jepni për një rrugë të All-Ilahut e mos hidhni veten në rrezik dhe bëni mirë, se me të vërtetë All-Ilahu i do bamirësit.

196. E kryenie haxhin dhe umrën për hir të All-Ilahut, po në qoftë se pengoheni, atëherë (therrni për kurban) çka t'ju vijë më lehtë prej kurbanëve, e mos i rruani kokat tuaja derisa të arrijë kurbanin vendin e caktuar. Po kush është prej jush i sëmurë ose ka mundim koke (e rruhet para kohe) kompensim është: agjërim, sadaka ose kurban. E kur jeni të sigurt, ai që bënë umrën para haxhit (duhet therrë) një kurban që i vjen më lehtë, mirëpo nëse nuk ka, le të agjëroj tri ditë gjatë haxhit e shtatë ditë kur të ktheheni, këto jeni dhjetë ditë të plota. Ky është rregull për ata që nuk kanë familjen pranë xhamisë së shenjtë. Pra kinie dro All-Ilahun dhe dine se All-Ilahu është ndëshkues i rreptë.

197. Haxhi është në muajt e caktuar e kush bën (ia fillon të zbatojë) haxhin në këta muajt, nuk duhet afruar gruas, nuk bën të merr nëpër këmbë dispozitat e sheriatit, as nuk duhet shkaktuar grindje. All-Ilahu di për atë që e punoni nga e mira. Dhe përgatituni me furnizim (për rrugë), e furnizimi më i mirë është devotshmëria, e ju të zotët e mendjes keni dronë Time.

198. Nuk është mëkat për ju të kërkonit begati nga Zoti juaj (të bëni ndonjë tregti gjatë haxhit). E kur të derdheni (hiqeni) prej Arafatit, përmendeni All-Ilahun në vend të shenjtë (Muzdelife), përmendeni Atë, ashtu si u ka udhëzuar Ai, sepse më parë ishit të humbur.

199. Pastaj zdirgjuni andej kah zdirgjen njerëzit, kërkonit All-Ilahun falje, se All-Ilahu fal e është mëshirues.

200. E kur t'i kryeni detyrat tuaja, përmendeni All-Ilahun sikurse i përkujtoni prindërit tuaj, bile përmendeni edhe më fortë. Ka disa prej njerëzve që thonë: "Zoti ynë, na jep Ti neve në këtë botë!" për të nuk ka asgjë në botën tjetër.

201. E, ka prej tyre asish që thonë: "Zoti ynë na jep të mira në këtë jetë, të mira edhe në botën tjetër, dhe na ruaj prej dënimit me zjarr!"

Ajni Sinani

Balkanlarda Misyonerlik Kurumu

İngilizce'den çeviren: Selda Şen

(İHH tarafından 18 – 19 Ekim 2008 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen Balkan Sempozyumunda sunulan bu tebliğ Sempozyum Kitabından alınmıştır.)

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından İslam dünyasında meydana gelen parçalanma ve bölünme, Balkanlarda çoğunluğu Müslüman olan yalnızca iki devletin, Arnavutluk ve Bosna'nın ortaya çıkmasına sebep oldu. Ancak ne var ki bu bölgelerde yaşayan insanlar genellikle azınlık ve ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüler. Yaşanan iki dünya savaşı sırasında düşmanlarından işkence, zulüm görmelerinin ve katledilmelerinin yanı sıra bu halklar ya sürgüne ya da asimilasyona maruz bırakılarak kendi dinlerini terk etmeye zorlandılar. Ardından komünist sistemin bölge ülkelerinde hâkim olmasıyla birlikte mevcut yönetimler din özüllüğünü kaldırarak bu ülkeleri tanımayan ilan ettiler. Varşova Paktı'nın dağılmasıyla birlikte yabancı güçlerin Bosna ve Arnavutluk'a girmelerinin akabinde ise pek çok misyoner örgüt buralara geldi. Bu örgütler beraberlerinde vahşeti de getirerek ekonomik alt yapıya zarar verdiler ve bu ülkelerin Avrupa'nın en fakir ülkeleri hâline gelmelerine neden oldular.

11 Eylül'ün yarattığı atmosfer bu tür örgütlerin işlerini kolaylaştırarak onlara bir çeşit destek sağladı. Hristiyan misyonerler;

gösterdikleri çabalar, iyi örgütlenmiş yapıları, sınırsız fonları ve sahip oldukları her türlü izin belgesiyle bölgede diledikleri gibi çalışabilmekteler. Onlar Peygamberimizi İsa karşıtı biri, Kur'an'ı İncil'den alıntı bir metin, İslam'ı ise sapkın bir din olarak tanımlamakta ve putperestlikle kıyaslamaktadırlar. Hristiyan örgütlerin temel amacı, olabildiğince çok Müslüman'ı dininden döndürmek; başarısızlık hâlindeyse en azından bilinçsiz Müslümanları kuşkuya düşürüp onları gayri ahlaki eylemlere iterek Müslüman bireylerin ahlakını bozmaktır. Misyonerler, Hristiyan ruhuna uygun amaçlarını gerçekleştirmede kendi insani yardım yöntem ve araçlarını kullanmaktadırlar; Hristiyanlıkla ilgili kitap ve kitapçıklar basıp dağıtmakta, ailelere tıbbi yardım yaparak ve birtakım maddi katkılarda bulunarak insanlarda bir çeşit minnettarlık yaratmakta ve bu yolla insanları kendi dinlerine katılmaya çağırmaktadırlar. 11 Eylül'deki terörist saldırı İslami kurumlar için son derece yıkıcı olmuştur. Saldırılarından sonra bu kurumların gelirleri üzerinde baskı ve denetimler arttırılmış, bu durum onların gelir sağlamalarını zorlaştırıcı ciddi bir engel oluşturmuştur, ayrıca bu kurumlara terörü destekledikleri yönünde suçlamalar da yöneltilmiştir.

Tüm bu engelleyici çabaların yanı sıra ne yazık ki bizim İslami kurumlarımız öncelikleri ve uzun süreli stratejileri değerlendirmeden yoksundur ya da bunlara yeterli derecede sahip değildir. Sonuç kısmında belirteceğimiz gibi, İslam'ı muhafaza etmenin kuşkusuz pek çok yolu vardır.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla birlikte İslam dünyasında yaşanan parçalanma ve bölünme, Balkanlarda çoğunluğu Müslüman olan yalnızca iki devletin, Arnavutluk ve Bosna'nın ortaya çıkmasına sebep oldu. Arnavutluk, 1913'te, Müslüman Arnavut nüfusun yarısından fazlasının ülke toprakları dışında olduğu

hâlde teşekkül etti. Ancak yine de Arnavut nüfusun %75'inden fazlası Müslüman'dı.

Arnavutluk'tan¹ eşi görülmemiş bir biçimde ayrılmış olan Müslüman Arnavutluk'un toprakları Sırbistan, Yunanistan, Makedonya, Karadağ ve Müslüman Sancak'a² teslim edildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması, beraberinde bu değişimleri getirmiş, bir zamanlar çoğunluk olan halklar azınlık ve ikinci sınıf vatandaş konumuna düşürülerek her türlü vahşete maruz bırakılmış, sürgüne ya da asimilasyona uğratılmış yahut da dinlerini terk etmeleri yönünde baskı görmüştür.

Sonuç olarak, yukarıda bahsedilen bölgelerden insanlar Türkiye'ye göçe zorlanmıştır. Bosna'da da benzer bir durum yaşanmıştır. Bosnalı Müslümanlar çoğunlukta Sırp ve Hırvatlar onlar üzerinde hükümlanlık kurmaya ve bu bölgedeki Müslümanları ağır bir şekilde cezalandırmaya kalkışmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması Arnavutluk, Bosna ve Türkiye çevresinde yer alan topraklarda da oldukça şiddetli gaddarlıklara ve katliamlara neden olmuştur. 20. yüzyıl boyunca bu bölgelerdeki Müslümanlar çeşit çeşit iç savaşlar yaşamış ve Huntington'un Medeniyetler Çatışması ve Yeni Dünya Düzeni adlı eserinin İslamit periferik bölümünde bahsettiği gibi farklı kültür ve medeniyetlerin kurbanı olmuşlardır.³ Bundan, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının Balkan Müslümanları açısından ölümcül olduğu sonucunu çıkarabilmekteyiz; çünkü bu parçalanmanın neticesinde Müslümanlar

1

http://sq.wikipedia.org/wiki/Historia_e_Shqip%C3%ABris%C3%AB

2

[http://bs.wikipedia.org/wiki/Sand%C5%BEak_\(obl_ast\)](http://bs.wikipedia.org/wiki/Sand%C5%BEak_(obl_ast)).

³ Samuel P. Huntington, Përplasja e qytetërimeve dhe ribërja e rendit botëror (Logos-A: Shkup, 2004): 245.

tehcir edilmişler; Sırp, Yunanlılar, Makedonlar, Karadağlılar, Bulgarlar ve Hırvatlar tarafından anlatılamayacak derecede ağır, sürekli ve yoğun bir şekilde zulüm ve işkencelere maruz bırakılarak katledilmişlerdir.

1910 -1912 Osmanlı İmparatorluğu

II. Dünya Savaşıyla birlikte, parçalanmış Balkanlardaki zulüm ve soykırımda başka bir dönem başlamıştır. 1945'te, Yunanistan'ın kuzeyindeki Çamerya bölgesindeki Müslüman Arnavutlar etnik temizliğe tabi tutularak Arnavutluk ve Türkiye'ye göçe zorlanmışlardır. Arnavutlarının Nazilerle iş birliği yaptığı gerekçesiyle evler ve camiler Papandreou hükümetince yıkılmış veya müsadere edilmiştir. Ancak yine de bu durum II. Dünya Savaşı sonrasında 1967'de yaşanan zulüm kadar kötü değildir. O tarihte Yugoslavlar ve Sovyetlerce Arnavutluk'ta tesis edilen komünist rejim, din özgürlüğünü ortadan kaldırmış ve Arnavutluk'u tanrı tanımaz bir ülke olarak ilan etmiştir.⁴

Varşova Paktı'nın dağılması, Doğu Avrupa ülkelerindeki sosyalist sistemin çökmesi ve Soğuk Savaş'ta sona gelmesi, Balkan Müslümanlarını sevindirir de aslında onlar için son derece kanlı neticelere yol açmıştır. Bosnalı Müslümanlar ve Kosovalı Arnavutlar Yugoslavya'nın dağılmasından sonra en ağır bedeli ödeyen iki grup

⁴ Olsi Jazexhi, "Albanians and İslam, between existence & extinction", <http://www.geocities.com/djalosh/albanians.htm>.

olmuştur. Sırp güçlerinin Bosna ve Kosova'da işledikleri suçların ve pek çok savaş sahnesinin görüntüleri hafızalarımızda hâlâ canlı bir şekilde durmaktadır.⁵ Uluslararası güçlerin Bosna ve Kosova'da konuşlanması, başlangıçta bu ülkelerdeki Müslümanlarca hoş karşılanmıştır; çünkü -Bosnalı ve Kosovalı Müslümanlar istediklerini elde etmemiş olsalar da- onlara göre bu, maruz kaldıkları Sırp zulmünün sona ermesi demektir. Ancak yabancı güçler bu iki ülkeye girdiklerinde pek çok misyoner örgütü de beraberlerinde getirmişlerdir.

Misyoner örgütler ve etkileri

Osmanlı İmparatorluğu çöktüğünde Balkanların her yerinde çok farklı misyonerler bulunuyordu. 1914'te, Yunanlıların Arnavutlara karşı işlediği suçları ABD'ye rapor edenler de işte bu misyonerlerdi. Yine aynı şekilde 1921'de Amerikan Metodist Misyonu, o yıl Tiran'da kurulmuş olan Teknik Okul'un kontrolünü ele almaya çalışıyordu. 1933'te, misyonerlerin de aralarında bulunduğu yabancıların okulları, Arnavutluk yönetimi altına girdi.⁶

Zalim sosyalist sisteme göre din yasaktı ve insanlar dünyanın geri kalanından soyutlanmış ve kendi içine kapatılmıştı. İşte bu yüzden Arnavutluk'taki Müslümanların dinlerine dair herhangi bir şey öğrenme ihtimalleri olamadı.

1991'de Arnavutluk'ta sosyalist sistem çöker çökmez ülke, sınırlarını dünyaya ve de onlarca insani yardım örgütüne -ki bunların arasında yüzlerce Hristiyan misyoneri de vardı- açmış oldu. Amerika'dan Avustralya'ya dünyanın

değişik yerlerinden gelen bu örgütlerden bazıları masonluğa oldukça yakındı.⁷

Aynı durum savaşın (1992-1995) sonunda Bosna'da da yaşandı ve 1996'da çok uluslu Bosna-Hersek NATO İstikrar Gücü (SFOR)⁸ burada; 1999'da ise Kosova Barış Gücü (KFOR)⁹ Kosova'da yayıldı ve uluslararası bir yönetim tesis edildi.

Sırp işgali esnasında Kosova, ırk ayrımcılığından büyük zarar gördü. Sırp ülkeyi terk ettiğinde geride pek çok düşmanlık, vahşet ve ekonomik olarak mahvolmuş bir altyapı bıraktılar. Bu durum Kosova'yı Bosna'yla birlikte Avrupa'nın en yoksul ülkelerinden birisi yaptı.

Kırk yıla yakın bir süre, Enver Hoca'nın vahşi yönetimi altında tanrı tanımaz akımla doldurulan Arnavutluk'ta, oldukça kalabalık olan siyasi ve entelektüel çevrelerde büyük bir manevi boşluk ve İslam'a dair bir cehalet vardı. Bu, misyoner örgütlerin faaliyetlerini sürdürmede onların lehine bir durum teşkil ediyordu.

Şu herkesçe bilinen bir gerçektir ki, krizlerden sonra farklı Hristiyan örgütlerin gelişimiyle farklı savaş durumları ortaya çıkar ve çoğalır. Misyoner örgütler hakkında farklı farklı görüşler vardır. Bazıları, bariz bir şekilde sayıca kalabalık olmalarına rağmen bu grupların etki alanlarının belli kişiler veya gruplarla sınırlı olduğunu düşünmektedir. Bunun temel nedeni amaçlarının maddi yardım olmasıdır, ikna değil. Diğerleriyse İslami örgütlere kıyasla misyoner örgütlerinin -yediye bir gibi bir oranla- sayıca fazla olmalarının bu ülkeler üzerinde olumsuz ve tehlikeli tesirleri olacağı için dikkatli olmamız gerektiğini düşünmektedirler.

⁵ Kosova'daki Sırp 1997-1999 yılları arasındaki savaş sırasında 218 camiyi yok etmiştir.

⁶ Haris Silajhic, Shqipëria dhe SHBA në arkivat e Uashingtonit (Dituria: Tiran, 1999): 20-23.

⁷ Muhammed Ibrahim Esh Sherbini Sakar, El Hareketu El Mesihijetu El Usulijetu El Amerikijetu ve alakatuha bi Es Sehjunijeh (Kajro, 2003): 52.

⁸ <http://en.wikipedia.org/wiki/SFOR>.

⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Kosovo_Force.

Bu misyonerlerin gittikleri yerlerdeki ihtiyaçları karşılama noktasında büyük tecrübeleri, geniş imkânları ve muazzam parasal kaynakları olduğundan, gerçekleştirdikleri faaliyetler göz ardı edilmemeli ve küçümsenmemelidir. Ayrıca bu örgütlerin uzun vadeli planları vardır ve varlıklarını bu planlarla hissettirmektedirler.

Bu sempozyum için hazırlanırken Müslümanların bu misyonerler hakkında yeterince bilgileri olmadığı kanısına vardık. Öyle örnekler var ki, kimi Müslüman aileler diğer Müslümanlardan, örneğin tıbbi bir yardım bulamamakta, ama bunun yerine Hristiyan örgütlerden destek bulmakta ve bunun neticesinde dinlerinden vazgeçip Hristiyanlığa geçmektedirler.¹⁰ Örneğin; Mayıs 2008'de bir gazete haberinde, Lapushnikli Sopi ailesine mensup 32 kişinin Katolikliğe geçtiği bildiriliyor. Lapushnik köyü, Kosova'nın kuzeydoğusunda Drenica'da bulunmaktadır. Aile adına konuşan İsmet Sopi'nin yerli gazetecilere anlattıklarına göre, aynı bölgede İslam'dan Katolikliğe geçmeyi amaçlayan "320 ve belki de hatta 3200 kişi" vardır.¹¹

Misyonerlerin faaliyetlerini destekleyen belli başlı aktörler

11 Eylül'ün yarattığı atmosfer bu tür örgütlerin işlerini kolaylaştırarak onlara bir çeşit destek sağladı. Bu örgütler Müslümanlar arasına zehirli tohumlar ekmektedirler. Müslüman örgütlerin faaliyetleri engellenirken dünyanın dört bir yanından gelen misyoner örgütler hiçbir kısıtlama olmaksızın tam bir özgürlükle çalışmalarını sürdürdüler.

¹⁰ Fehim Dragusha, bkz., [http://forumi.kurandhesunet.net/lajme-nga-bota-Islame\(24\)/misionaret-ne-kosove-dhe-arsyet-e-konvertimit-te-muslimaneve-kosovare\(6819\).html](http://forumi.kurandhesunet.net/lajme-nga-bota-Islame(24)/misionaret-ne-kosove-dhe-arsyet-e-konvertimit-te-muslimaneve-kosovare(6819).html).

¹¹ Anna Di Lellio, "Kosovan and Catholic", bkz., <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2008/may/21/kosovanandcatholic>.

Bu örgütlerin çoğu yerli ve uluslararası kurumlardan destek görmektedir. Bundan hareketle Kosova ve Arnavutluk'taki siyasi kurumların da kendi birtakım görüşleri vardır. Kosova Eski Başkanı İbrahim Rugova, Priştina'nın merkezinde bulunan bir lisenin yıkılarak yerine büyük bir katedral yapılmasını istemişti. Hâlbuki tamamında 60.000 Katolik'in yaşadığı Kosova'nın başkenti Priştina'daki Katoliklerin sayısı iki elin parmaklarını geçmemektedir.¹² Bununla birlikte, Kosova İslam Cemiyeti'nin, Priştina'daki Müslümanların ihtiyaç duyduğu büyük bir cami için yer temin edilmesi yönünde çok uzun zamandan beri süregelen bir girişimi bulunmaktadır.

Benzer bir olay Tiran'da da yaşanmıştır. Daha önceden cami alanı olarak kullanılan Arnavutluk parlamentosunun yanına cami inşa etmeye izin verilmezken yerel yönetimlere Tiran'ın merkezinde büyük bir Ortodoks kilisesi inşası için izin verilmiştir. 2005'te Kosova Prizren'deki yerel yönetim, Cizvit okulu Loyola'ya dört hektarlık bir alan vermiştir.¹³

Bosna'da da aynı durum vakidir. Hiç kuşkusuz "Bosna-Hersek hükümetinin Hristiyan olmayan kuruluşların eğitim kurumlarından herhangi birine, herhangi bir izin verdiği bir örnek bulmak çok zordur. Sadece Hristiyan misyonerlerin Müslümanların çocuklarını açıkça zehirlemelerine müsaade edilmektedir."¹⁴ Hristiyan misyonerlerin ortak özellikleri şöyledir: Hiçbir zaman yorgun

¹² Muhamed Pirraku, Jo Katerdrale (Katedrale Hayır) (Prishtinë, 2005).

¹³ Müslümanların içinde lise adı altında mesleki bir Katolik Cizvit okulu bulunmaktadır. Bkz. Nexhat İbrahimi, "Gjimnazi "Loyola" në Prizren - What is hidden behind it?", http://www.mesazhi.com/author_article_detail.php?id=24.

¹⁴ Ezher Beganovic, "Krcansko misionarstvo u BiH", bkz., http://prosvjetitelj-muallim.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1014&Itemid=100.

görünmezler, her zaman iyi bir şekilde örgütlenirler, çok paraları vardır ve gerekli izin belgelerine sahiptirler.

Misyonerlik çalışmalarının amaçları nelerdir?

Bilinen odur ki, kendilerini "İlahi olana çağırınlar" olarak gören misyoner örgütlenmeler, Müslüman toplumları Hristiyanlaştırmanın tek yolu olarak savaş, afet ve kötü insani durumları kendi faaliyetleri için en uygun fırsat bilirler. Misyoner örgütler halkı açıkça Hristiyanlığa davet ederler. Bunun için farklı yöntemler kullanmaktadırlar. Herkesçe bilindiği üzere önceden İslam'a saldırmak için kullanılan Avrupa Orta Çağ ön yargısının tıpkısını bugün farklı Hristiyan örgütlenmeler de kullanmaktadır.¹⁵

Bu örgütler Hz. Muhammed'i (s.a.v.) İsa karşıtı biri, yüce Kur'an'ı İncil'-den alıntılanmış bir metin, İslam dinini sapkın bir inanç olarak tanımlar ve onu putperestlikle kıyaslarlar.¹⁶ Arnavutluk ve Kosova'da bulunan Ortodoks Kilisesi (Sırp, Yunan, Makedon, Karadağ), yerli Katolik kiliseleri, Arnavutluk'taki Ortodoks Kilisesi ile bu bölgelerde oldukça faal olan bazı evanjelist gruplar, İslam hakkında oldukça menfi görüşlere sahiptir ve bu nefretleri tarihten süzülerek gelmektedir.¹⁷ Misyoner kuruluşlar arasında en faal olanlar ise Amerikalı Protestan örgütlenmelerdir. Onların görevi Müslümanlar arasında kuşku yaratacak suçlamalar yaymaktır; ayrıca Hristiyanlığın İslam'a üstün olduğunu ispatlamak yönünde bir kompleksleri de vardır.

Kendi çıplaklıklarını Arnavut gençlerine bulaştırmak maksadıyla Tiran'ın

sokaklarında aşırı müstehcen kıyafetlerle defileler yapan misyoner örgütler bile vardır. Hatta bunlardan bazıları kendi gençliğini de kötüye kullanmaktadır. Bu misyoner örgütlerinin temel amacı ve görevi "Müslümanları, Kadir-i Mutlak Allah ile hiçbir bağı olmayan yaratıklara dönüştürmek için onlardan İslam'ı çekip almak; böylece ahlaktan uzak, tek amaçları tutkularını gerçekleştirmek olan bir nesil yaratmak"tır.¹⁸

Misyonerler, gençliği İslam'dan uzaklaştırmak için çok sıkı çalışmakta ve böylece onların kafalarını Hristiyan bilgisiyle doldurmak istemektedirler. Kendi örgütlerini ve ayinlerini daha çekici kılmak için, mesela alkollü içecekler gibi çeşitli araçlara başvurarak gençleri yozlaştırmayı başarmakta ve ahlaki bir bozulmaya neden olmaktadır. Hristiyan örgütlerin ana hedefi, mümkün olduğunca çok bilinçsiz Müslüman'ı gayrı ahlaki eylemlere teşebbüs ettirmektir. Onları Hristiyan yapamaları bile kafalarını İslam hakkında kuşku ile doldurmakta ve Müslümanların ahlakını bozmaktadırlar.

Misyonerleştirme yöntemlerini kullanma biçimleri

Pek çok misyoner örgüt, amaçlarını gerçekleştirmek için "diğerlerine yardım etmeyi ve Hristiyanlığın insani ruhunu göstermeyi" isteyerek kendi uzun vadeli insani yardım yöntemlerini kullanmaktadır. Gerçekte ana hedefi sadece İslam'a karşı eylem içerisinde olmak olan bu örgütler, Hristiyanlık hakkında kitap ve kitapçık basmakta ve dağıtmaktadır.¹⁹ Yerli dil dâhil çeşitli yabancı dil kursları düzenlemektedirler. Bu örgütlerin çalışanları, farklı konularda hazırlanmışlardır. Aralarında doktorlar ve

¹⁵ Nexhat S. Ibrahim, Paragjykimet ndaj İslamit gjatë shekujeve (Zëri İslam: Prizren, 2000): 5-30.

¹⁶ Ajni Sinani, Të tjerët për İslamin (Zëri: Prishtina, 2005): 8.

¹⁷ Mirnes Kovac, "Evangelizam u Muslimanskim zemljama", Novi Horizonti, no 48, <http://www.iltizam.org/index.php?ime=tekstovi&tekstovi=tekst&id=2145540869>.

¹⁸ Nebil B. Abdurrahman El-Muhajjis, Muslimanë (Zgjhoni!: Stamboll, 1999).

¹⁹ Bkz. Mbi Kuranin, letër apologjetike, shkruar nga Joseph Smith (Prishtina, 2001).

hemşireler bulunmaktadır ve Hristiyan lığı yaymak için bu en başarılı yöntemdir.²⁰

Misyonerlik çalışmalarında ve maddi destek hususunda zengin bir tecrübeye sahip olan bu örgütler bilgisayar ve İngilizce kursları açmakta, farklı şehirlere geziler düzenlemekte ve yurt dışında okumak için öğrencilere burs sağlamaktadırlar. Gençliği; kız ve erkekleri herhangi bir şekilde ayırmadan ve herhangi bir kontrole tabi tutmadan eğlendirmekte ve onlara alkollü içkiler sunmaktadırlar. Gençliğin gelişimi için hayatın her alanına dair farklı farklı kurumların mevcut olduğunu göstermek için kurdukları çeşitli örgütleri yeniden isimlendirmektedirler. Yoksulluk içerisindeki genç Müslümanları belirleyerek onlara hayatlarını kolaylaştıracak gerekli yardımları sunmakta, bu suretle onları kendi örgütlerine bağlama ve kendileri için çalışma imkânı bulmaktadırlar.

Çoğu örgüt, faaliyetlerini Müslüman çocuklar üzerine yoğunlaştırmıştır. Onlara İsa'yı ve Hristiyanlık dinini anlatan çeşitli resimli kitaplar vermekte ve böylece onların zihinlerine İslam'a karşı fikirler yerleştirmektedirler. Kendi faaliyetlerini gerçekleştirmek için misyonerlerin çoğu ya ev kiralamış ya da satın almıştır. Bir grup genç buralara sıklıkla gitse de, gerçekte onları motive eden Hristiyan lığa duydukları sempati değil, buralarda birlikte eğlenebilecekleri arkadaşların bulunmasıdır. Sıkça düzenlenen bu tür toplantı ve partiler gençlik için ziyadesiyle zararlı olup onların ahlaksızlığın kurbanları

²⁰ Onlar şöyle diyorlar: Hristiyanlara her alanda ama bilhassa eğitim alanında, yönetim, eğitim (kaliteli öğretmenlerin varlığı) ve teknik destek (bilgisayarlar ve kütüphane bilimi) noktasında ihtiyaç duyuyoruz. Ancak en önemlisi, bizim genç nesil üzerinde güçlü manevi bir etki yaratacak hırslı Hristiyanlara ihtiyacımız olmasıdır. Akademik sistemimiz herhangi bir öğretmenin birkaç haftadan birkaç ay ve hatta bir yıla kadar gelip kalmasına ve ders vermesine imkân tanıyacak şekilde yapılandırılmıştır.

Bkz., <http://groups.yahoo.com/group/alb-muslimstudents/message/40619>.

olmasına neden olduğundan, bu durum önemli bir tehlike teşkil etmektedir.

Yukarıda bahsedilenlerin yanı sıra, bazı kurumlar da yurt dışındaki ailelere tıbbi yardımlarda bulunmaktadır. Yoksul insanlara yardım etmek maksadıyla, ancak sadece kendi nüfuzlarını oluşturmak için, kurmuş oldukları özel maddi kaynakları (fon) vardır.

Bu örgütler, yoksul Müslüman ailelere yardımda bulunmaktadır. Son derece yoksul olan bu ailelerin bu yardımları kabul etmek dışında herhangi bir çözüm yolu olmaması, Hristiyan lığı kabul ederek kendileri için çareler bulmaya çalışmaları da oldukça sık karşılaşılan bir durum hâlini almıştır.²¹ Yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle misyonerlerin burs teklifleri, farklı bir uyuğa geçmek için yaptıkları ödemeler yahut yurt dışında iş imkânları sağlanmaları, bu ailelerin Hristiyanlığa geçmesine sebebiyet vermiştir. Yine bu örgütlerin yöntemleri arasında otorite sahibi kişiler, gazeteciler, siyasiler, tarihçiler ile yayıncılara ulaşmak da vardır.

Misyonerlik faaliyetlerinin ülkelere göre bölünmesi

1990-1999 yılları arasında Arnavutluk'ta faaliyet gösteren onlarca İslami örgüt bulunmaktaydı. Savaş sonra erip Sırp güçleri 1999'da Kosova'dan çekildiği zaman Arnavutluk'taki İslami örgütler de Kosova'ya hareket etti. 11 Eylül terörist saldırısının etkisi ölümcül olmuş ve İslami kurumlar için tam bir felakete yol açmıştır. Çoğu, gelirlerinin miktarını azaltmaya, tamamlanmamış çalışmalarını durdurmaya ve ofislerini de kapatmaya zorlanmıştır. Faaliyetleri devam etmekle birlikte gelirleri üzerindeki sıkı denetimler ve artan baskılar yüzünden, özellikle gelir akışının sağlandığı dönemlere ait çalışmalarına da

²¹ [http://forumi.kurandhesunet.net/lajme-nga-bota-Islame\(24\)/misionaret-ne-kosove-dhe-arsyet-e-konvertimit-te-muslimaneve-kosovare\(6819\).html](http://forumi.kurandhesunet.net/lajme-nga-bota-Islame(24)/misionaret-ne-kosove-dhe-arsyet-e-konvertimit-te-muslimaneve-kosovare(6819).html).

birtakım kısıtlamalar getirilen çok az sayıda örgüt kalmıştır.

Terörizme karşı savaş düsturuyla hareket eden İslami örgütler, terörü destekledikleri yönünde herhangi bir kanıt veya dayanak bulunmamasına rağmen sırf şüpheli görüldükleri için terörizme destek vermekle suçlanmışlardır.

Arnavutluk

Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın Arnavutluk'ta din özgürlüğü hakkında 2006 yılında hazırladığı bir rapora göre, ülkede 3,6 milyon vatandaşı, 245 kurum, grup, vakıf ve dinî örgüt bulunmaktadır. Arnavutluk'ta Sünni Müslümanlık, Bektaşilik, Ortodoksluk ve Katoliklik olmak üzere dört farklı dinî inanış bulunduğu tahmin edilmektedir. Tiran Adliyesi'ne kayıtlı bu 245 kurumdan 34'ü Müslümanların, 189'u ise Hristiyanlarıdır. İlk sırada misyoner örgütleriyle Amerikalılar yer almakta²², diğerleriniyse Batı Avrupalı ve -en az sayıda- Ortadoğular oluşturmaktadır. Aynı rapora göre, 2004 yılında, Devlet Din İşleri Komitesi tarafından 1084 yabancı misyonere oturma izni verilmiştir.²³

Geçtiğimiz yıllarda Katoliklerin Arnavutları dinlerinden döndürme yönünde özel programları ve saldırgan bir propagandaları vardı. Gerçekleştirdikleri sayısız faaliyet arasında en önemlileri; Tiran'ın merkezine büyük bir Katolik katedrali dikmeleri, bir Katolik üniversitesi, çok sayıda enstitü, gazete, radyo ve hatta bir de siyasi parti kurmaları oldu. Benzer bir şekilde Arnavutluk'taki

²² Në Amerikë ka rryma fundamentaliste fetare, që besojnë se Mesihu do të kthehet shpejt dhe, për hirtë këtij qëllimi, ata janë të gatshëm që të bëjnë verpime të pakontrolluara. Bkz. Sefer Havalë, Dita e Hidhërimit (NUN: Shkup, 2003): 19.

²³ Qamil Xhani, "Shqipëria, 3.6 milionë banorë, 245 shoqata fetare", Raporti i Departamentit amerikan të Shtetit për lirinë fetare gjatë 2006-ës, bkz. Gazeta Tirana Observer, Arnavutluk, <http://www.tiranaobserver.com.al/20060917/aktualitet.htm#2, shtator, 2008>.

Ortodoks Kilisesi de kâr amaçlı olmayan kilise hastaneleri, devlet okulları, basın-yayın kuruluşları ve çeşitli şirketler işletmektedir. Yunanistan'da sayıları 700.000'i aşan Arnavut göçmenler üzerinde güçlü etkisi bulunan Ortodokslar, Arnavutları sadece dinden döndürmekle kalmayıp asimilasyona da uğratmaktadır.²⁴

Arnavutluk, 1991'den sonra sınırlarını Batılı ülkelere açtığı zaman Protestan, Mormon, Yehova Şahitleri, Evanjelist, Calvinist, Adventist, Teleevanjelist, Kadıyanist, Bahai vb. grupların akınına uğradı. Arnavutluk'ta faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sayısı öyle çoktur ki, burada hepsinden bahsetmemize imkân yoktur. Mevcut bir liste Arnavutluk'un karşı karşıya olduğu Haçlı akınlarını göstermektedir.²⁵

Kosova ve Makedonya

Kosova'da da çok sayıda Hristiyan örgütün faaliyet gösterdiği Arnavutluk'takine benzer bir durum söz konusudur. Buradakilerin sayısı Arnavutluk'tan çok daha fazladır. Neredeyse misyonerlerin hepsi Kosova ve Makedonya'ya yayılmıştır.²⁶

²⁴ Olsi Jazexhi, op. cit.

²⁵ A.g.e.

²⁶ Bu kurum hakkında daha fazla bilgi için bkz., <http://www.albanian.com/community/vbl/archive/index.php?t-14367.html>.

Bosna

1990 yılının ilk günlerinde World Vision, Catholic Relief Services ve The United Methodist Committee on Relief'in aralarında bulunduğu²⁷ belli bazı önemli sivil dinî örgütler Bosna'ya acil insani yardım temin ettiler. World Vision dünyanın birçok farklı yerinde olduğu gibi Bosna'da da pek çok alanda faaliyet gösteren; temel amacı çocukların tedavisi olan dev bir uluslararası yardım kuruluşudur. Bosna'da gerçekleştirdiği misyonerlik çalışmaları hakkındaysa internette en ufak bir bilgi bulunmamaktadır.

Müslüman toplumun kendisini misyoner faaliyetlere karşı koruması

Kosova, Arnavutluk, Bosna ve Makedonya'daki İslami kurumlardan pek çok gelir sağlanmakla birlikte, önceliklerin ve uzun vadeli stratejilerin değerlendirilmesi hususunda eksiklik bulunmaktadır. Bunların çalışmaları zaman zaman yeterli olmamaktadır. Aramızda tartışmayı bırakarak gerçek misyoner/misyon sahibi liderler hazırlamaya çalışmalı ve geleneksel İslam'ı nasıl yerleştireceğimiz konusunda dikkatli olmalıyız. Balkan ülkelerinin halkları arasına farklı İslami mezheplerin girmesi neticesinde oluşacak bir karma yapı, insanlar arasındaki birliğin bozulmasına ve çıkmazların ortaya çıkmasına (dilemma) neden olabilir.

Müslüman kurumlar birbirlerine karşı tahriklerden kaçınmaya çalışmalıdır; onların amacı bir grubu, cemaati ya da kurumu bir diğerine üstün kılmak değildir. Birbirlerine la ilahe illallah Muhamedun Resulullah sözleriyle bağlanmalı ve kendilerine hikmet ve irfandan verilenin koruyucusu olmalıdırlar. Müslümanları birlik olmaya çağırmalı ve aynı zamanda

aradaki birliğin bozulmasına ve olası çatışmalara karşı dikkatli olmalıdırlar. Müslümanların kendilerini korumasının tek yolu budur; çünkü hepsi aynı kitaba inanmakta ve okumaktadır. O kitapta şöyle bir tavsiye bulacaklardır:²⁸ "...çekişip birbirinize düşmeyin, çözümlü yığınlaşırsınız, gücünüz gider..." (Enfal; 46).

İslam'a çağrıda yol ve yöntemler camilerde ele alınabilir. Her zaman tavsiye edildiği üzere, ihtiyaç sahibi yoksul ailelere olabildiğince yakın olunmalıdır. Onlara düzenli yardımlarda bulunulmalıdır. Tek amacı İslam'ın mesajını Müslüman aileler arasında yaymak olan yazılı ve görsel basın araçlarını kurmak için çalışmalar yapılması gerekmektedir. İslami okullar, üniversiteler, dergiler vb. oluşumlar kurmaya çalışılmalıdır. İslam ülkeleri bizlere bu yönde destek olabilir. Ayrıca ülkedeki varlıklı kişilerle yakın iş birliği kurularak onların da desteğinin alınması sağlanmalıdır. Uzun zamandır bu topraklarda bulunan Hristiyan misyonerlerin aktif çalışma stratejileri bulunmaktadır. Onlar, Müslümanların zihniyetini tanıdıkça bu bölgelerde daha faal olmanın da yollarını bulmuşlardır. Eğer onların faaliyetlerini azaltmak istiyorsak gençlerle daha fazla ilgilenmeliyiz. Bu amaçları gerçekleştirmek istiyorsak, İslam'a çağırma görevini maddi getirisi olan bir iş gibi değil, amacı sadece ilahi gerçeği yaymak olan bir görev gibi görmeliyiz. Cemaatle imamlar arasında ve İslami cemaatlerin kendi aralarında bağlar kurulmalı, her köy kendi camisinin sürekli olarak eğitimli bir imamı olması noktasında gerekli çabayı göstermelidir. İnsanların, Müslüman toplumun isteklerini gerçekleştirme ve sorularına cevap bulma yönünde kendi çalışmalarını yapabileceği ve derslerini hazırlayabileceği İslami kurumlar tesis edilmelidir.

²⁷

http://www.icnl.org/KNOWLEDGE/ijnl/vol6iss1/special_4.htm.

²⁸ Dr. Ahmed Abbas El Bedevi, Misioni İslam dhe Misionarët (Shkup, 2002): 51.

Olsi Jazexhi

DERVİŞLERİN BEKTAŞI TARIKATI

Olsi Jazexhi
Cezayir,
10/9/2007

İngilizce'den tercüme eden Ahmet
Kaldırım

Tarihte Bektaşiler

Günümüzde Arnavutluk'taki Müslüman dini toplumu (*Komuniteti Bektashian*) olarak bilinen Dervişlerin Bektaşi Tarikatı Arnavutluk'taki Müslüman nüfusunun kayda değer bir bölümünü kapsayan İslami Sufi yoludur (*tarikati*). Bu *tarikati*nin 13. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'da yaşamış olan Müslüman evliya Hacı Bektaş Veli (ö. 1290) ile başladığına inanılmaktadır. Bektaşi efsaneleri Hacı Bektaş'ın Orhan veya Murat I yönetimi esnasında Yeniçerilerin "piri" olduğunu ve Osmanlı Ordusunda yer alan Balkanlardan alınan genç Hristiyan askerlerin İslamileşmelerinde önemli bir yol oynadığını ileri sürmektedirler.

Pek çok âlim Hacı Bektaş Veli'nin 13. yüzyıl boyunca Anadolu dervişleri arasında bulunduğu ve 1240'da Selçuklulara karşı baş kaldıran Baba İshak'ın disiplinine çok benzer bir disiplin içinde olduğuna inanmaktadırlar. Arnavutluk'taki önemli bir Bektaşi *muhip* (bağlı) ve âlimi olan Sami Frashëri, Hacı Bektaş Velinin yüce *evliyalar*dan (aziz) biri olduğunu ve İran'daki Horasan ilinin Nişabur şehrinden geldiğini iddia etmiştir.

Hacı Bektaş Veli ilmini Lokman Parandah'dan aldı ve daha sonra Anadolu'ya göç etti. Yaşamı boyunca, veli Sultan Orhan (1326–1359 arasında yönetti) ile buluştu ve bu geç tarihin problemliliğine rağmen yeni kurulan Yeniçeri Kolordusunu kutsadı. Kendisi Bektaşilerin ilk *piri* olarak kabul edilse bile, Bektaşi tarikatının kendisi, tarikatı organize eden ve Orta Anadolu'daki Hacıbektaş kasabasında ana *tekkeyi* (*Pirevi*, tarikatın merkez locası) inşa eden Balım Sultan isimli Sufi şeyhi tarafından tesis edilmiştir.¹

Frashëri'ye göre Bektaşi yolunun gerçek bir *tarikata dönüşümü* 16. yüzyılda tarikatın "İkinci *Piri*" veya büyük üstadı olarak kabul edilen büyük üstad Balım Sultan tarafından yapılmıştır.² Balım Sultanla Bektaşi yolu yüksek yapıli organizasyona ve merkezi hiyerarşiye dönüştürüldü. Bektaşi doktrininin heterodoks doğaya sahip olması ve inancının normatif Sünni İslam'dan ziyade Şii İslam'a daha yakın olmasına rağmen, Osmanlı devleti ve *uleması* tarikatın imparatorlukta varlığını çok uzun bir süre tolere ettiler. Kısmen Yeniçeri kolordusunun koruması sayesinde, Bektaşiler Balkanlardaki Müslüman nüfus arasında³ özellikle de güney Arnavutluk'un ve kuzey Yunanistan'ın bakımsız alanlarında kendi mistik yollarını yaymada önemli bir zemin buldular.

Oryantalistlerin çoğu, Bektaşilerin çoğunun yanlış yönlendiren ana düşünce olarak reddetmelerine işaret olarak

¹ Şemseddin Sami *Kamus ül-Alem*, İstanbul 1889, cilt II s. 1332

² *Bektaşilik*, İslam Ansiklopedisi, Brill Academic Publishers, 2003

³ S. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve modern Türkiye Tarihi*, Cambridge University Press 1976, s. 187

Bektaşilerin İslam'a karşı tutumlarının İslami ritüel ve ibadetlerin zahirini hiçe saymaları ile belirgin olduğunu iddia etmişlerdir.⁴ İngiliz bilim adamı John Kingsley Birge tarafından tanıklık edilen *Şeriat* (İslami kanunun) kabulleri⁵ Baba Selim Kalıçani ve Baba Recebi (ö. 1995) gibi Arnavut Bektaşileri tarafından da güçlü bir şekilde onaylanmaktadır.⁶ Baba Selim Bektaşilerin sadece günlük ibadetlerini (*namaz*) camide veya kendi *meydanlarında* ifa etmediklerini ve *Şeri'ata* da inanmadıklarını fakat aynı zamanda sabah ve öğle vakitlerinde fazladan iki ibadeti de ifa ettiklerini belirtmektedir.⁷

Doktrinel ifadeyle, Bektaşiler, pek çok kimse kendilerini Sünni İslam ile karıştırırsa bile, aslen Şiiliğin bir tarikati olarak kabul edilebilirler.⁸ İran'ın On iki İmam Şii okulunda olduğu üzere, Bektaşiler On iki İmamı kabul ederler ve Cafer-i Sadık'ı (ö.765) kendilerinin en önemli *imamı* olarak görürler. Bektaşi doktrini muhtemelen Arnavutlukta en iyi tanınan *muhip* olan seçkin ulusal şair Naim Frashëri tarafından uygun bir şekilde aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

*Bektaşiler Hakikate ve Yüce
Rabbe, Muhammed, Ali,
Hatice, Fatma, Hasan ve
Hüseyin'e inanırlar. Yine On
iki imama inanırlar bunlar:
İmam Ali / İmam Hasan / İmam
Hüseyin / İmam Zeynel Abidin /
İmam Muhammed Bakir /
İmam Cafer el Sadık / İmam
Musa Kazım / İmam Ali Rıza /
İmam Muhammed Taki / İmam*

⁴ Baba Selim Kalıçani, *Testamenti Bektashian*, s. 60 – 66

⁵ John Kingsley Birge, *Dervişlerin Bektaşi yolu*, Londra: Luzac Oriental. Tekrar baskı: 1994, s. 107

⁶ örnek için bakınız: Recebi Baba. 1970. *Misticizma Islame dhe Bektashizma*. New York: Waldon Press.

⁷ *Testamenti Bektashian*, s. 48

⁸ Norris, Harry T. 1993. *Balkanlarda İslam: Avrupa ve Arap dünyası arasında din ve toplum*. Londra: Hurst, s. 89

*Ali Naki / İmam Hasan Askeri
/ İmam Muhammed Mehdi.*⁹

Bununla birlikte, Şii ana kolundan farklı olarak, Bektaşiler İmam Musa el-Kazım (ö. 799 Mil.) yoluyla kendilerini manevi yola bağlı görmektedirler ve Hacı Bektaş'ı onun halefi olarak resmetmektedirler.

Bektaşiler diğer Şiilerin yaptığı üzere İmam Hüseyin ve Kerbela şehitlerinin yasını tutarlar. Kendi özel yas periyotları *matem* olarak adlandırılır ve İslami ay olan Muharrem ayının 1. gününden 10. gününe kadar oruç ve ağıt ritüelleri düzenlerler. *Matemden* ayrı olarak, Arnavut Bektaşileri daha başka yerel kutlamalar geliştirmişlerdir. Bunlardan biri atıyla Kerbela'dan Tomor dağının tepesine mucizevi bir şekilde aktığına inandıkları İmam Hüseyin'in üvey kardeşi şehit Abbas ibn Ali'nin hatırasına *kurbanlar* sundukları bu dağda Ağustos ayında yaptıkları yıllık toplantıdır. Bir başka Bektaşi kutlaması Bektaşilerin İmam Ali'nin doğum günü olduğuna inandıkları antik Pers tatili Nevruzdur.

Diğer Müslümanlar gibi Bektaşilerde Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, peygamberlere ve diğerlerine inanırlar. Bununla birlikte bu açılardan inançları çoğunlukla eksoterik (*zahiri*) veya sözlü bakıştan daha ziyade ezoterik (*batini*) bakıştan alınmıştır. Bu, kuralcı İslam ve Bektaşilik arasındaki ayrışma noktasıdır. Bununla birlikte bazı Bektaşiler İslam'ın ana akımında bulunmayan pagan inançlarını da paylaşmaktadırlar. Bunlardan biri ruhların reenkarnasyonu ve Nirvana benzeri durumda ölüm sonrası mükemmeliyet veya hayvan şeklinde cezalandırılması inancıdır. Bu sebeple, Bektaşiler Kerbela savaşında İmam Hüseyin'in katili Yezid'in tavşan şeklinde yeniden bedenlendiğine inanılması sebebiyle tavşan eti yemezler.

⁹ Naim Frashëri, *Fletorja e Bektashinjet, Bukuresht* 1896, s. 9

Bektaşiler büyük Sufi İbn-i Arabi (ö. 1240 M.) tarafından formüle edilen *Vahdet-i Vücut*, "Varlığın Birliği" kavramına çok büyük önem verirler. Bu panteizm benzeri bir kavram olsa da Batılı Oryantalistler tarafından hatalı bir şekilde panteizm olarak etiketlenmiştir. Bektaşiler kendi pratiklerini ve ritüellerini Kuran'ın ve Peygamberi uygulamanın (*Sünnet*) gelenek dışı ve mistik yorumlamaları ve anlayışları üzerine oturtmuşlardır. Kendilerine ait yazılı özel bir doktrinleri yoktur, bu nedenle kurallar ve ritüeller düşüncelerini etkilediklerini düşündükleri kişiye bağlı olarak farklılık gösterebilir. Kuran'ın iki anlam düzeyine sahip olduğuna da inanırlar: bir dış (*zahir*) ve bir iç (*batin*) ve harfleri üstün ve ebedi kabul ederler.

Akademisyenlerin İslam'ın Bektaşi yorumunu Hristiyanlıkla irtibatlandırmaya çalışmalarına ve Hristiyanlığın teslisini hatırlatan bir inanca sahip olduklarını iddia etmelerine rağmen, inançları tam olarak aynı değildir. Niyazlarında (*du'az*) Bektaşiler'in "Allah – Muhammed – Ali" isimlerini tek nefeste zikrettikleri bir gerçekse de, Allah'ı yaratıcı, Muhammed'i yolun kurucusu ve İmam Ali ve Hacı Bektaş Veli 'yi kılavuz olarak görürler. Bektaşilerin çoğunluğunu, en azından Hristiyan algılayışındaki teslis prensibine inanan kimseler olarak tanımlamak pek de kolay değildir¹⁰ Zira "Allah – Muhammed – Ali" zikirleri *Vahdet ül-Vucud* (Varlığın Birliği) kavramı dahilinde inançlarının bir parçasıdır. 20. yüzyılın başında, Bektaşiler Yunan Bektaşi Baba Kaso'unun kendi inançlarına sokmaya çalıştığı "*Ati, biri, shejt*" (baba, oğul ve kutsal ruh) formülasyon teşebbüsünü sert bir şekilde reddettiler.¹¹

Balım Sultan tarafından tesis edilen organizasyon sebebiyle Bektaşi yoluna kurulu dini bir hiyerarşi hakimdi. Günümüzde, büyük lideri *dedebaba* – veya *-kryegjsh* - "büyük - büyük baba" ve genellikle görevinde *dedeler* veya 'büyük

baba' olarak bilinen (*halifeler* olarak da bilinirler) bireylerce desteklenir.

Bu *dedeler babalar'* dır, bunlar *tekkelerin* başı olan dervişler olup manevi kılavuzluk (*irşat*) yapmada yetkindirler. Sonra sıradan dervişleri bulunur, sonra *muhipler* (yola ikrar veren üyeler) son olarak da sempati duyan halk *aşıklar* vardır. Arnavutluk'un modern tarihinde *muhip* derecesi yolun kaderinde sıklıkla *babalar* veya dervişlerden çok daha etkin olmuştur. Böyle bir *muhip* örneği günümüz Arnavut Bektaşilerince en büyük koordinatör olarak görülen Naim Frashëri'dir.¹²

Bektaşi dervişler dört kat ve on iki dilimden oluşan beyaz bir başlık (*taç*) giyerler. Dört sayısı manevi yolun dört durağını temsil eder:

1. *Şeri'at* (zahiri kanunlar)
2. *Tarikat* (iç yol)
3. *Ma'rifet* (manevi farkındalık)
4. *Hakikat* (Gerçeklik)

On iki dilim üstesinden gelinmesi gereken kusurlar yanında *İmamlar'ın* sayısına işaret ederken:

1. karanlık, 2. unutkanlık, 3. günah, 4. istenmeyen lezzet, 5. umutsuzluk, 6. güzel giyecek, 7. hayvani arzu, 8. kibir, 9. intikam, 10. sabırsızlık, 11. başarısızlığın sonucu gelen keder. 12. Allah'ı unutmak.¹³

Bektaşiler dört katlı başlığın kullanımının Sultan Mahmud II döneminden kaynakladığını da iddia ederler, *babalar* kendi kimliklerini gizlemek için dört katlı *Ticanilere benzeyen* taç taktılar. 12 dilimli *tacı* Sultan Abdulhamid II yönetiminde tekrar takmaya başladılar.¹⁴

Arnavutlukta Bektaşilik

¹² Daha fazlası için bakınız Ger Duijzings (2005), *Qerbelaja e Naim Frashërit: Feja dhe politika në Shqipëri, Feja dhe Shqiptaret*, Përprjekja, nr. 20, s. 44 – 57

¹³ *Testamenti Bektashian*, s. 105 – 106

¹⁴ A.g.e. S. 210 – 211

¹⁰ *Testamenti Bektashian*, s. 46 – 48

¹¹ Age, s. 207

Bektaşî Yolu Dervişleri'nin tarihi 19. ve 20. yüzyıllarda pek çok alim, yazar ve şairi hayran bırakmıştır. Bektaşî yolu Anadolu'da kurulmuş olmasına rağmen Osmanlı yönetiminin son üç yüzyılı boyunca Balkanlara büyük akınlar yaptı. Yukarıda zikredildiği gibi Bektaşî yolunun tarihi Yeniçeri Kolordusuyla yakından bağlantılıydı. Yeniçeriler Osmanlı ordusunun özünü oluşturuyordu ve üyeleri aslen İslam'a dönüştürülmüş Hristiyan altyapıdan geliyordu ve ezici bir şekilde Bektaşî'ydiler. "Hacı Bektaş'ın Oğulları" (*Hacı Bektaş Oğulları*) olarak bilinirdi ve üniformaları, organizasyon ve liderliği tarikat ile bağlantılıydılar.¹⁵

Miladi 1826'da Sultan Mahmud II'nin emriyle Yeniçerilerin ortadan kaldırılmasıyla, Bektaşîler kendi tarihlerinde '*gjėma e parë e Bektashizmës*' veya Bektaşîlerin ilk trajedisi olarak adlandırdıkları sıkıntılara maruz kaldılar.¹⁶

Tekkeleri ve *zaviyeleri* (küçük localar) kapatıldı, yok edildi veya diğer Sufi tarikatlarına devredildi. Bektaşîlerin pek çoğu yalnızca Nakşibendilere¹⁷ dönüşerek veya Batı Balkanların bakımsız arazilerinde gizlenerek ve hatta Ticani, Rufai gibi başka tarikatlara ait olduklarını iddia ederek ve benzer şekilde yaşayabilirken dervişleri sürüldü.

Yeniçerilerin Arnavutluk'ta Bektaşîliğin ana taşıyıcıları olarak görülmesine rağmen, *tarikatin* menşei belirsiz kalmakta ve sıklıkla araştırmacıları yanıltmaktadır. Güvenilir deliller Bektaşîliğin ortaya çıkışının Arnavutluk'un kitlesel İslamlaşmasıyla de uyumlu bir şekilde onyedinci yüzyılın dönümünden daha erken tarihlenemeyeceğini göstermektedir. Bununla birlikte Bektaşîler

Osmanlılardan önce Arnavutluk'ta yer aldıklarını iddia etmektedir. İddialarının biri 13. yüzyıl Sarı Saltık efsaneleri temeline dayanır. Hacı Bektaş Velinin kitabı *Vilayetname'de*, Sarı Saltık kendi disiplinleri olarak zikredilmektedir.¹⁸ Sarı Saltık Balkanlar'a İslam'ı vaaz etmek için gelen ilk dervişlerden biri olarak kaynakların bir çoğunda ilan edilmektedir. En meşhur Osmanlı seyyahı, Evliya Çelebi, kitabı *Seyahatname'de*, Sarı Saltık'ın tarikatlarını Hoca Ahmed Yesevi yoluyla Türkistan'dan aldığına dikkat çekmektedir: "... *Rum diyarına gitmek için. Yedi krallığın diyarına git ve meşhur ol.*" Efsane Sarı Saltık'ın 700 dervişleriyle¹⁹ birlikte Anadolu'ya gittiğini ve Rumeli'ye İslam'ın mesajını yaydığını da söylemektedir. Bektaşîler Sarı Saltık hakkında pek çok halk hikayesi miras bırakmışlar ve onun kendilerinden biri olduğunu iddia etmişlerdir. Hafızasındaki tekkeyi bile merkezi Arnavutluk'taki Kruja dağ şehrinde inşa ettiler. Orada, misyonu ve fedakarlığının anısına yıllık toplantı düzenlemektedirler.

Sarı Saltık'tan ayrı olarak, kaynakların pek çoğunda zikredilen Dimoteka tekkesinin Bektaşîliğin Rumeli'de yayılmasındaki en önemli merkezlerden biri olduğu görülmektedir. Bektaşî tarihçiler Bektaşîliğin Arnavutlar arasında yayılmasının Kosova'nın Pir Sultan Abdal'ı ve inancını yayarken şehit edilen Elbasan'ın Şah Kalender'i gibi pek çok derviş tarafından gerçekleştirildiğine dikkat çekerler.²⁰

Bektaşî mitolojisi dervişlerini, pirlerin ve evliyalarını ejderhalarla savaşırken, atlarla uçarken, yerel rahiplere mucizelerle meydan okurken, prensleri İslamlaştırırken ve insanları

¹⁵ Birge, s. 74 – 75

¹⁶ Selim Kalicani, *Bektashizmi si sekt mistik islam*, s.

152

¹⁷ Age, s. 158

¹⁸ Nexhat Ibrahim, *ISLAMI NË TROJET ILIRO-SHQIPTARE GJATË SHEKIJVE*, Logos-A – Shkup, 1419/1998

¹⁹ A.g.e.

²⁰ Selim Kalicani, *Bektashizmi si sekt mistik islam*, s. 187

adaletsizlik ve baskıdan kurtarıırken gösterirler.

Bektaşilerin Arnavut nüfuslu bölgelerin yanına kurulduğuna inandıkları ilk *tekke* Durbali Sultan tarafından kurulan Yunanistan'daki Thessaly tekkesidir. Buradan Bektaşi mesajı Batı Balkanlar'daki Arnavut nüfuslu bölgelere yayıldı. Resmi Baba liderliği altında, Bektaşiler Tetova'da tekke kurdular ve sonra Kërçova, Prizren ve Gjakova'da yayıldılar. Arnavutluk'taki ilk uygun tekke Asım Baba tarafından 17. yüzyılda Gjirokastra'da inşa edilen tekkeydi. Daha sonra Kruja şehrinde Shemimi Baba tekkesini, Jefai İbrahim Baba vs. tarafından yapılan Elbasan tekkesini inşa ettiler.²¹

Bektaşiler sultan Mahmud II'nin etkilerinin kendilerini Arnavutluk'ta bile takip ettiğini iddia ederler. En büyük tekkelerinin birinin sonucu olarak, Berat'taki Baba Aliko'nun tekkesi sultanın takipçileri tarafından yakıldı.²² Hakikat ne olursa olsun, Bektaşiler Tazminat reformları Çağı boyunca Osmanlı Balkanlarında büyük bir özgürlük buldular ve gelişme gösterdiler. Birge, 19. yüzyılın ortalarında Osmanlı elitleri arasında çok etkin olduklarına ve bazılarının sultan Abdulaziz'in annesinin bile Bektaşi olduğunu iddia ettiğine dikkat çekmektedir.²³

Kral Zogu Bektaşilerle

Bektaşilik tarihi, ikinci dönüm noktasına Kemal Atatürk Türk Cumhuriyeti kurulduğunda tanık oldu. 1925'te Sufi tarikatların yasaklanmasıyla, Bektaşiler Hacı Bektaş'ta (Kayseri ve Kırşehir arasında) bulunan kendi *pir – evleri*'ni terk etmeye ve Arnavutluk'a göç etmeye zorlandılar. Bektaşilerin kendi ikinci 'gjemë' - felaketleri olarak adlandırdıkları bu dönem tarikatın Arnavut bölümünün Türk - Osmanlı tarikatından Arnavut tarikatına dönüşümüne neden oldu. Tarikatın Arnavut olan büyük dedesi Sali Niazi Dede Tiran'a gitmek üzere Ankara'yı 1931 yılınca terk etti. Yeni kurulan Arnavut devleti Bektaşi İslam'ın anti-Türk versiyonunu sıcak bir şekilde karşıladı. Tekke'nin Anadolu'dan Arnavutluk'a taşınmasını hazırlamak için, 28 Eylül 1929'da Arnavut Bektaşiler Arnavutluk'taki Prishtë Tekke'sinde Baba Kamber liderliğinde büyük bir konferans düzenlediler ve tarikatın ilk modern anayasasını tesis ettiler. Arnavut hükümeti tarafından kucaklanan bu anayasa şunları ilan etti:

- a. Bektaşiler Arnavutluk'taki Kryegjyshata (dedelik) kurumu tarafından temsil edilen bir İslam tarikatıdır.
- b. Tarikat şunlar tarafından yönetilir 1. *kryegjysh* (baş – dede), 2. *gjyshërit* (dedeler), 3. *prindërit* (babalar), 4. dervişler ve 5. diğer görevliler.
- c. Tarikatın dili Arnavutçadır.
- d. Bektaşi Tarikatı altı *gjyshëri* (dedelik) tarafından yönetilmektedir:

1. Kruja'daki Gjyshëri,
2. Elbasan'daki Gjyshëri,
3. Korça'daki Gjyshëri,
4. Frashër'deki Gjyshëri,
5. Prishtë'deki Gjyshëri ve
6. Gjirokastra'daki Gjyshëri²⁴

²¹ A.g.e., s. 186 – 188

²² Age, s. 188

²³ Birge, s. 80

²⁴ Selim Kalicani, *Bektashizmi si sekt mistik islam*, s. 190 - 196

Anayasa hususundaki hüküm, baş dede veya diğer dedelerin devletle çatışmaları durumunda fonksiyonlarını kaybedecekleri yolundaydı.²⁵

Bektaşî Tarikatının kendi Dünya Merkezini Tiran'da kurmasından sonraki politik dönüşümü tarikatın doğası için zararlıydı. Anti-Türk İslam'ı yaratmakla ilgilenen yeni oluşan Arnavut devleti, Sünniliği reddetti, Bektaşîlerin eski rüyası olan kendi devletlerini oluşturmak²⁶ ülkede İslam'ın Arnavut versiyonunu teşvik etmek için onları kullandı. Arnavut ulusalcılığının büyük Bektaşî yorumcularından biri olan Mehdi Frashëri, Arnavutluk'ta *'ülkenin sahip olduğu dört dinden Katolik ve Bektaşîler ulusalcılığın destekleyicisiydiler ve hala destekleyiciler. Buna karşı Sünnilik ve Ortodoksluk buna karşıdır'*²⁷ şeklinde belirtmektedir.

Tiran'da Bektaşî türbesi

Arnavut ulusalcısının arzusu 1920'den sonra ilk Osmanlı sonrası Arnavut hükümeti oluşturulduğunda Bektaşîliği İslam'dan ayrı bir din olarak teşvik etmekte ve Bektaşîler Müslümanların diğerlerinden farklı bir dini topluluğa ait kimseler olarak zikredilmişler ve sunulmuşlardı. Bektaşî tekkelerinin

²⁵ Age, s. 197

²⁶ Hasluck, Frederick William (1929), Christianity and Islam under the sultans, (Sultanlar yönetiminde Hristiyanlık ve İslam) The Clarendon press, s. 438

²⁷ Mehdi Frashëri (2000b), *Historia e lashte e Shqiperise dhe e shqiptareve*, Phoenix, s. 48

Osmanlı İmparatorluğunun son günlerinde Osmanlılık karşıtlığının merkezleri olduğu gerçeği Arnavut ulusalcılar tarafından Bektaşîlikle ilintili modern ulusalcılık miti yaratmada kullanıldı. Bektaşîler tarafından kullanılan *"Biz ne Türk'üz ne de Gavur, biz Arnavut'uz"* sloganı yeni Arnavut devletinin ihtiyacı olan şeydi.

PORTRET: SHPALLJA E PAVARËSISË - V LORE 1912
ISA BOLETINI puth flamurit

Naim ve Sami Frashëri gibi Bektaşî *muhipleri* en iyi örnek olarak Bektaşîliğe sahip olunmasıyla ve dini kendi kimliğinin dışında tutulmasıyla modern Arnavutluk'un oluşumunu gözlerinde canlandırdılar. 1879 yılında yazılan *'Arnavutluk nasıldı, şimdi nasıl ve nasıl olacak'* adlı kitabında Şemseddin Sami şunları bildirmektedir:

*... gerçek ve iyi Arnavutlar ve Arnavutluk'u kurtarmak isteyenler daima ulusu inancın önüne koymalıdır; kardeşleri kendi dindaşları değil fakat ulusdaşlarıdır. Gerçek Arnavutlar birbirleriyle hakiki kardeşlerdir; kardeşlikleri hiçbir şeyin kendilerini bölemeyeceği veya onlara nüfuz edemeyeceği kadar güçlü olmalıdır. Hakiki Arnavutlar birbirleriyle hakiki kardeş olan masonlar ve Bektaşîler gibi olmalıdır.*²⁸

Arnavut Bektaşî *muhipleri*'nin Bektaşîliği dini topluluk seviyesine yükseltme arzusu kendilerini pek çok kongre düzenlemeye itti. 1929 yılında,

²⁸ Frashëri, 1899, *op. aktarım*, s. 144 – 145

Bektaşiliğin statüsünü tarikattan dini topluluğa değiştirmek için çalıştılar. Bununla birlikte, Dervişler bu etiketi reddettikleri için ve kendilerini bir İslam tarikatı olarak görmeyi tercih ettikleri için başarısız oldular.²⁹ Bektaşileri Arnavutluk'ta ağırlamak isteyen Kral Zog I tarikatlarını yeni Arnavut devletinin başkenti olan Tiran'a yerleştirmeleri hususunda kendilerini ikna etmede önemli bir rol oynadı. Bu olumlu tutumu 1930 yılında Dünya Merkezlerini Hacı Bektaş'tan Tiran'a nakletmeleri amacıyla Bektaşileri nihai karar vermeye ikna etme hususunda zararlı oldu. Bazen kendisinin ve Enver Hoxha'nın Bektaşî asıllı olduklarına inanıldığı için Bektaşilerin kendi tarikatları için güçlendirdikleri Arnavutluk'taki Türk karşıtı efsanelerin ve inançlarının Kral Zog'u cezbediği görülmektedir.³⁰

Bektaşî Tarikatının statüsü Arnavutluk'ta ancak 1946'da komünistler Dördüncü Bektaşî Kongresini topladıklarında dini topluluk seviyesine yükseltildi. Bektaşilerin Müslüman tarikattan dini topluluğa dönüşümü Arnavutluk'taki Komünist Parti üyesi Baba Faja Martaneşi ve Baba Fejzo gibi bazı Bektaşî Babaların doğrudan baskısıyla gerçekleşti. Reformist *Babalara*'nın talebi doğrultusunda komünistlerin Tarikatı taşımak istedikleri değişiklikler muhafazakar dervişlerin büyük bir çoğunluğu tarafından istenmiyordu. 1947 yılında Baba Faja Martaneşi ve Baba Fejzo büyük – derviş Abaz Hilmi Dede'yi tarikatın bekarlık kanununu değiştirmeye zorladıklarında, o önce reformist *babaları* sonra da kendisini öldürdü.³¹ Bu olaydan sonra, komünistler pek çok derviş ve babayı görevlerinden alarak, hapsederek ve infaz ederek Tarikatı yok ettiler.

Temsili Bektaşî dervişleri

1990'da Arnavutluk'ta dini uygulamaya tekrar izin verildiğinde, Bektaşî Tarikatı kendini yeniden kurdu. Bununla birlikte, tarikat günümüzde 2000 yılında Hakk'a yürüyen ve Tiran'daki Bektaşî merkezinin yeni müdahaleleriyle mücadele eden Baba Selim Kaliçani dışında gerçekten bilgili hiçbir dervişe sahip değildir.

Bektaşîler günümüzde Arnavutluk'ta pek çok tekkede faaliyet göstermektedirler. Tarikatın günümüzdeki lideri Hacı Reşat Bardi ve ana tekke Tiran'daki Kryegjyshata'dır. Günümüz Arnavutluk nüfusunun %15'inin Bektaşî olduğu düşünülmektedir ve aslen Arnavutluk'un Güneyinde yoğunlaşmışlardır, Tarikat Arnavutluk'taki genel Müslüman topluluğun çok önemli bir bölümünü oluşturur.

Kosova ve Makedonya'da da, Bektaşîler bazı önemli *tekke* ve topluluklara sahipler. Makedonya'daki en önemli *tekke* Tetova'daki Harabati Baba tekkesidir. Baba Tahir Emmini (1941-2006)'nin ölümünden sonra, Tiran'daki *dedelik tekkesine* geçti ve Harabati Baba Tekke'sinin idaresi için Korçë'deki Turan Tekkesi'nin eski başkanı Baba Edmond Brahimaj (Baba Mondi) tayin edildi. Buna karşılık Kosova'da, Bektaşîlerin Baba Mumin Lama yönetiminde Gjakova kasabasında bir *tekkeleri* mevcuttur.

²⁹ Selim Kalicani, *Bektashizmi si sekt mistik islam*, s. 212

³⁰ (Norton 2001: 194; Clayer 2002: 155-156)

³¹ Selim Kalicani, *Bektashizmi si sekt mistik islam*, s. 228 – 229

KOMUNITETI BEKTASHIAN SHQIPTAR KRYEGJYSHATA BOTRORE BEKTASHIANE

Sali Niaz Dede
Kryegjyshi i parë Bektashian në Shqipëri (1928)
Vartë në sallë e kryegjyshitakës në 28 nëntor 1941

Bektashianët dhe Urdhëri Komunist

Sali Niaz Dede në Klobë Bektashian 1939

Bektashinjtë Shqiptar përveç përkushtimit fetar, janë dalluar për tolerancë duke përballuar çdo situatë kur Kombi rrezikohej nga të huajt.

Bektashinjtë Shqiptar shquhen për transparencë, tolerancë dhe shpirtin e gjerë demokratik, duke predikuar vëllazërimin dhe mirëkuptimin midis feve të ndryshme në vendin tonë. Mbi të gjitha vënë interesat e Kombit, duke përcjellë nga brezi në brez ndikimin e tyre.

Teqetë Bektashjane kanë qënë gjithmonë strehë për Atdhetarët në shërbim të Kombit.

Teqetë Bektashjane kanë qënë vatra bujarie për bijtë e Shqipërisë që luftonin kundër pushtuesve.

KOMB FE ATDHE

Klerikët Bektashianë kanë qënë gjithmonë në shërbim të çështjes kombëtare, kundër çdo okupacioni.

Selia e Kryegjyshitës Botërore Bektashiane

Gjatë luftës së dytë Botërore ranë dëshmor: Kryegjyshi Botëror Bektashian, Sali Niaz Dede së bashku me Dervish Hazizin më 28 nëntor 1941 nga një dorë gjakatare. Ai nuk pranoi të bekonte Mëkëmbësin e mbretit të Italisë Jakomonin.

Në qershor të vitit 1943 pushkatohen në oborrin e Teqesë së Rabies (Topelenë) nga Fashistët Italianë, Babai Abazi dhe 5 Dervishë si dhe 7 muhibë

MARTIRËT BEKTASHIANË VIKTIMA TË TERRORIT KOMUNIST

- Mungojnë foto të tjera
- 1. Babu Zylyf Turan
 - 2. Babu Qasim Gjilina
 - 3. Babu Ali Tumbaz
 - 4. Dervish Ali Ruzhi
 - 5. Babu Myrtaza Krija
 - 6. Babu Kambur Pirosh
 - 7. Babu Ahmet Myhar
 - 8. Babu Sigitur Mërnigj
 - 9. Babu Nisat Lashkollu
 - 10. Babu Hajri Plogjan
 - 11. Babu Ismail Çoraj
 - 12. Babu Nisat Çunoviq
 - 13. Babu Nisat Lashkollu
 - 14. Babu Nisat Lashkollu
 - 15. Babu Nisat Lashkollu
 - 16. Babu Nisat Lashkollu
 - 17. Babu Nisat Lashkollu
 - 18. Babu Nisat Lashkollu
 - 19. Babu Nisat Lashkollu
 - 20. Babu Nisat Lashkollu
 - 21. Babu Nisat Lashkollu
 - 22. Babu Nisat Lashkollu
 - 23. Babu Nisat Lashkollu
 - 24. Babu Nisat Lashkollu
 - 25. Babu Nisat Lashkollu
 - 26. Babu Nisat Lashkollu
 - 27. Babu Nisat Lashkollu
 - 28. Babu Nisat Lashkollu
 - 29. Babu Nisat Lashkollu
 - 30. Babu Nisat Lashkollu
 - 31. Babu Nisat Lashkollu
 - 32. Babu Nisat Lashkollu
 - 33. Babu Nisat Lashkollu
 - 34. Babu Nisat Lashkollu
 - 35. Babu Nisat Lashkollu
 - 36. Babu Nisat Lashkollu

Mustafa Dede Ruzhi Babu
Kryegjyshi Botëror Bektashian (1941)
Internuar në vitin 1958

Talim në shkollën e Bektashianëve

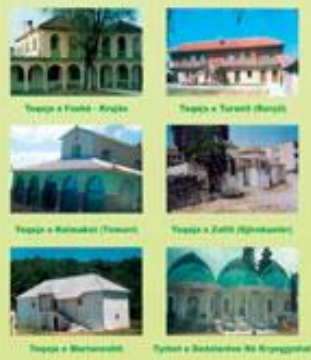

Mustafa Dede Ruzhi

Ti Shqipëri në përparim me përparim Shqipëria

Foto nga shkollën e parë Bektashiane për fëmijë (1941)

Para vitit 1967 ekzistonin:

Teqe Bektashiane	62
Tyrbe	185

Me ndihmën e besimtarve sot funksionojnë :

Teqe Bektashiane	20
Tyrbe	83

QSHRT

**Prof. Dr. Hayriye Memoğlu
Süleymanoğlu**

EDEBİYATIMIZDA BALKAN TÜRKLERİNİN TÜRKİYE'YE GÖÇLERİ (I)

(Kaynak : Efrasyap)

Balkan Türklerinin hayatında göçün özel bir yeri vardır. Yurtlarını bırakmak zorunda kalan insanların Türkiye'ye gelişlerinin acı hikâyesidir.

Tarihte göçler konusunu araştıranlar, göçleri içe dönük ve dışa dönük göçler olarak başlıca ikiye ayırmaktadırlar. Osmanlı İmparatorluğunda her iki göç türüne de rastlanmaktadır. Osmanlı'nın yükselme yüzyıllarında görülen gelişmeler ve Anadolu'dan Rumeli'ye doğru gerçekleştirilen yerleştirme politikası, sonraları XVII. ve XVIII. yüzyıllardaki uzun savaşlar ve iç karışıklıklar sonucunda imparatorluğun eski gücünü kaybederek genişleme durumundan gerileme durumuna geçişiyle dışa dönük biçimde olan yerleştirme politikası içe dönük bir görünüş kazanmıştır ki bu şekilde savaş sonu anlaşmalarla birçok toprak kayıplarına uğrayan imparatorluk özellikle XIX. yüzyılda göç problemiyle karşı karşıya kalmıştır (Adnan Sofuoğlu, 1995).

Türkiye'ye içe dönük ilk göç akınları Osmanlı Devletine komşu olan devletlerin fütihat emellerinden doğan savaşlarla başlamıştır (Cevat Eren, 1969).

Ortaya çıkan içe dönük büyük göçleri bazı araştırmacılar başlıca şu dönemlere ayırmaktadırlar:

1. İlk dönem göçleri - 1877/1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesi yapılan göçler,
2. 1877/78 Osmanlı-Rus Savaşının sebep olduğu göçler,
3. 1912/13 Balkan Savaşlarını izleyen göçler,
4. Cumhuriyet dönemi göçleri.

İçe dönük ilk dönem göçleri

Osmanlı Devletinin Avrupa kanadını oluşturan topraklarından çekilmeye başlamasıyla ilişkilidir. Viyana Seferinin başarısızlıkla sonuçlanması (1683), Budapeşte'nin Avusturyalıların eline geçmesi (1686), Karlofça Antlaşmasının imzalanması (1699) Osmanlı Devletinin aleyhine gelişen önemli tarihi olaylardır. Bu olumsuz tarihi gelişmeler Balkan Türkleri arasında yankılar uyandırmış ve sözlü halk edebiyatında da derin izler bırakmıştır. Budin'in elden gitmesini halkımız şöyle ölümsüzleştirmiştir:

*Ötme bülbül ötme, yaz bahar oldu
Bülbülün figanı bağırimi deldi
Gül alıp satmanın zamanı geldi
Aldı Nemçe bizim nazlı Budin'i
Çeşmelerde abdest alınmaz oldu
Camilerde namaz kılınmaz oldu
Mamur olan yerler hep harab oldu
Aldı Nemçe bizim nazlı Budin'i
Kible tarafından üç top atıldı
Perşembe günüydü güneş tutuldu
Cuma günüydü Budin alındı
Aldı Nemçe bizim nazlı Budin'i*

(İgnács Kúnos, Türk Halk Edebiyatı, Ankara, 2001, 22-23.)

Osmanlı-Rus savaşlarında da Osmanlı Devletinin giderek başarısız olması, yüz binlerce Türkün felaketine, yer değiştirmesine sebep olmuştur. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından sonra da Rusların ele geçirdiği bölgelerden, Kırım gibi yerlerden, burada yaşayan Türkler Osmanlı Devletinin sınırları içine göç etmek zorunda kalmışlardır. Kırım Savaşından (1853/56) Osmanlı Devletinin

zaferle çıkmış sayılmasına rağmen bir yarar sağlanamamıştır. Türklere, Müslümanlara Ruslar tarafından şiddet ve baskı siyaseti devam etmiştir:

*Seba(h) seba(h) ben Kırım'a bakarım
Bakarım da kanlı yaşlar dökerim
Hem hasretlik hem gurbetlik, ekerim
Aman Padişahım, yesir kaldım bilesin
Din İslam'dan yok mi gayret alasin
Benim adım Emine'dir Emine
Altın kuşak kuşanırım belime
Şimdi düştüm bir kafirin eline
Aman Padişahım, yesir kaldım bilesin
Din İslamdan yok mu gayret alasin
Akşam olur teni deier tenime
Saba(h) olur teklif eder dinine
Ölürüm kafir dönmem senin dinine
Aman Padişahım, yesir kaldım bilesin
Din İslam'dan yok mu gayret alasin
Pazar gelir kiliseye götürür
Götürür de en baş putları öptürür
Günü gelir (h)orosunu teptirir
Aman Padişahım, yesir kaldım bilesin
Din İslam'dan yok mu gayret alasin*

(Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, 8. Bulgaristan Türk Edebiyatı, Ankara, 1997.)

Kırım Türklerinin Dobruca'ya ve imparatorluğun başka bölgelerine göçlerini halk zekası şöyle dile getirmiştir:

*Gideceğiz buradan davullu düğün gibi
Kalacak gönümüz şaşırğan (saçılan)
koyun gibi
çepçevresi kamiştan, tepesi daldan
Kimisi candan ayrılmış, kimisi maldan*

*Çorbaya katsan tat vermez Dobruca tuzu
Kiminin kalmış anası, kiminin kızı
Geldi davuldayıp (gürültü çıkarıp) vapur
limana ulaştı
Bekleyen akraba, soy-sop zur-şuv ağlaştı
Biz vapura bindikten sonra köpürdü deniz,
Adımızı unutun, "mu hacir deyin/iz/"*

(Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları

Antolojisi, 12, Romanya va Gagavuz Türk Edebiyatı, Ankara, 1999)

Kırım'dan ayrılmanın acısı, hıçkırıklarla dolu haykırımlar, bir türküde ifadesini şöyle bulmuştur:

*Biz gideriz Kırım'dan, ey yar
Düğün gibi, dernek gibi, ey yar
Akrabalarımız kalacak, ey yar
Meleşen koyun gibi, ey yar
Kaldı çizme altında, ey yar
Babaların kabri, ey yar
Bunu gören zavallının, ey yar
Kalmadı sabrı, ey yar
Derya dolu gemi, ey yar
Tatar halkı, ey yar
Tatarı yurttan ayıran, ey yar
Kazak'ın Rus'un askeri, ey yar*

(Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, 12, Romanya va Gagavuz Türk Edebiyatı, Ankara, 1999.)

Ruslar, savaşlarda acımasız yöntemler uygulamışlardır: Zaptettikleri toprakları Müslüman halktan arındırılmış, onların yerine Hristiyanları yerleştirmişlerdir. Toplu halde göçe zorlanan ilk Müslüman toplumu Kırım Tatarları olmuştur. Onların başına gelen, yalnız çektikleri açısından değil, ama Tatarlar olayı daha sonraki Rus yayılmasında da bir model oluşturduğu için, çok öğretici bir nitelik gösterir (Justin McCarthy, İstanbul, 1998).

1877/78 Osmanlı-Rus Savaşının sebep olduğu göçler

Osmanlı Devletinin Balkanlar'da en büyük yenilgi 1877-78 yıllarında meydana gelen Osmanlı-Rus Savaşı neticesindedir. Rumi 1293 yılında olması nedeniyle tarihimize Doksanüç Harbi olarak geçen bu savaş büyük çapta bir Müslüman kıyımına, dehşet verici paniğe sebep olmuş, işgal altına giren bölgelerin halkı da göç yollarına revan olmuştur. Ruslar, Kırım Savaşında uyguladıkları en acımasız yöntemleri bu savaşta da uygulamışlardır.

Katliamlarla birlikte Türkler evlerinden barklarından kopararak göçe zorlanmışlardır. Sivil halkın malının mülkünün talan edilmesini, yakılıp yıkılmasını, savaş tekniğinin bir aracı olarak kullanmışlardır. Amaçları, Bulgaristan Türklerinin geri dönmekle bulabilecekleri hiçbir şeylerinin kalmamasını sağlamak olmuştur. Doksanüç Harbi Rumeliyi yerinden oynatmış, Rumeli Türkünün de günümüze kadar devam etmekte olan ürpertici faciasının başlangıcı olmuştur. Moskof Muharebesi Rumeli'yi bozguna uğratmış ve Türk halkı bunu Büyük Bozgun olarak adlandırmıştır. Bu savaşta gelişen olaylar, sözlü halk edebiyatına özel bir motif konusu olmuştur. Rusların Tuna'yı geçmesi, Plevne'nin Osman Paşa tarafından savunması dillere destan olmuştur:

*Ruslar Tuna'yı atladı
Karakolları yokladı
Osman Paşanın kolundan (da)
Beş bin top birden patladı
Karadeniz Akmam dedi
Ben Tuna'ya bakmam dedi
Yüz bin Kazak gelmiş olsa
Osman Paşa korkmam dedi.*

Destanda İstanbul Hükümetinin Moskof ile anlaşığı iddia edilmektedir:

*Karadeniz dalgalandı
Orta yeri halkalandı
Kör olası Damat Paşa
Moskof ile ne laflaştı*

(İgnác Kúnos, 2001, 26-27.)

Destanın bu varyantının İgnác Kúnos 1880'lerin ikinci yarısında kaleme almıştır. Zamanla daha birkaç varyantı oluşmuştur:

*İstanbul'dan gelir Kadı
Kalmadı dünyanın tadı
Kalkın arkadaşlar gidelim
Moskof oldu bize Kadı
Kılıcımı vurdum taşta*

*Taş yarıldı baştan başa
Kör olası Mahmut Paşa
Attı ya bizi dağa taşta
İstanbul'un hanımları
Sedeftendir nalınları
Kör olası murtat paşa
Dul bıraktı kadınları*

(Hayriye Memoğlu-Süleymanoğlu'nun arşivinden)

Osmanlı Devleti, eski gücünü kaybetmesiyle bu savaşta yenilgiye uğraması belki de kaçınılmaz olmuştur. Ancak yüz binlerce Rumeli Türkünün faciasının bu boyutlara ulaşması önlenemez miydi? Bu savaşın bir sonucu olarak nesillerdir Bulgaristan Türkü evinden barkından oluyor, göç yollarında perişan oluyor. Efsaneleşen Plevne savunması nesillerin hafızalarında yaşamaya devam etmektedir. Osman Paşa'ya İstanbul'dan imdat gelmez:

*Giderim giderim, validem, Balkan
tükenmez
Ardıma bakarım, validem, imdadım
gelmez.*

İstanbul'dan imdat gelmeyince askerinin morali sarsılmaya başlar:

*Tuna yeli esmez oldu
Kılıcımız kesmez oldu
Kör olası murtat paşa
Cephanemiz yetmez oldu
Plevne'den top atıldı
Herkes Moskof'a katıldı
Ağlaşalım din kardaşlar
Urumelimiz satıldı
Bir atım var arslan postlu
Çift tabancam altın taşlı
Beyim seni öldürecekler
Bu vezirler hep bir sözlü*

Savaş, yenilgiyle sonuçlanır ve Osman paşa esir düşer:

Plevne'nin içinde ordu kuruldu

*Osman paşa sol yanından vuruldu
Kırkbeş bin askeriyle esir tutuldu
Kanlı Tuna akar gider
Etrafını yıkar gider
Adlı şanlı Osman Paşa
Boyun eğmiş esir gider
Olur mu, beyim olur mu?
Evlât babayı vurur mu?
Padişahın murtatları
Size bu dünya kalır mı?*

Plevne'nin düşman eline geçmesi, Şipka Balkanında (Dağında) da Süleyman Paşa'nın yenilgisiyle halk büyük kabileler hâlinde göç etmeye başlar. Çok uzaklara varmadan, geceyi geçirmek için dağlarda, ormanlarda konaklamış muhacir kabilelerinin birçoğu, düşman tarafından topçu ateşine tutulur...

Moskof Muharebesi, Filibe bölgesi Türklerine onulmaz yaralar açmıştır. Bu bölgenin birkaç Bulgar köyünde 1876 tarihinde Bulgar İsyanı olarak tarihe geçen başkaldırmalar patlak verdiği için bu savaş bir fırsat bilerek masum Türklerden vahşice intikam alınmıştır. Sınırlı çapta kalan ve Bulgar halkı tarafından desteklenmeyen bu İsyan, Rusların yaygaraları sayesinde Avrupa'ya ve dünyaya Bulgar katliamı olarak yayılır. Oysa tüm olaylar bir Türk katliamı olarak da gelişmiştir. Türk köyleri yakılmış, Türkler kıyıma uğratılmıştır. Perutsa (Peruşitsa), Bratsig (Bratsigovo) ve Batak Bulgar köylerinde ortaya çıkan olayların cezasını çeken Filibe ve Tatar Pazarcık bölgesi Türkleri olmuştur. Filibe'de Rus Viskonsülü görevinde bulunan, bu bölge doğumlu Bulgar Nayden Gerov hazırlamakta olduğu "Bulgarca'nın Sözlüğü" adlı eserine Bulgar ağızlarından malzeme toplama bahanesiyle Bulgar köylerini sık sık dolaşarak Bulgar Halkını ayaklanmaya teşvik etmiştir. Ayaklanma günlerinde Batak'ta ölen Bulgarların sayısını aslından daha çok göstermek için etraf köylerden taze Bulgar ve Türk mezarlarından cesetleri çıkartarak Batak'ta köy meydanına taşımış ve Avrupa

Komisyonunu davet edip bu köye götürmüştür. Tüm bu olaylar Filibe bölgesi Türkleri tarafından ayrıntılarla günümüzde de anlatılmakta ve türküler söylenmektedir:

*Ah neler oldu isyan oldu
Kırçma bize (h)aram oldu
Kırçma bize zindan oldu...*

İsyanın elebaşlarından biri olan Zahari Stoyanov (Zahari Stoyanov, 1983) Doksanüç Harbinden birkaç yıl sonra yayımladığı "Bulgar İsyanları Üzerine Notlar" adlı eserinde isyan hakkında gerçekleri açıklamış ve sadece Türk köylerini değil, Bulgar köylerini de kendileri yaktıklarını, birçok masum Türkü kendileri nasıl vahşice öldürdüklerini itiraf etmiştir (Yenisoy H. Süleymanoğlu, 2003).

1876 Bulgar İsyanında yaşanan acı olayların onulmaz yaralarına bir yıl sonra, 1877 Osmanlı-Rus Savaşının büyük felâketi de eklenince, neden Filibe ve Tatar Pazarcık bölgesinden en çok göç edenler olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Onlarca Türk köyü, yerleşim yeri ortadan kalkmış, onlarca Türk köyü sakinleri de göç yollarına dökülmüşlerdir. Gurbet yollarına çıkarken de şöyle ayrılık türkülleri söylemişlerdir:

*Saba(h) namazında dostlarım
uğradım size
yüreğimde olan güçlüğümü
söyleyim size
Gelin dostlar, gelin kardeşler
Ben gidiyorum
Evimden bargımdan
Bir gülümden ayrılıyorum
Saba(h) namazında uğradım taş
Buna baş yazgısı derler
Hep gelir baş
Gelin dostlar, gelin kardeşler
Ben gidiyorum
Evimi bargımı
Bir gülümü terk ediyorum*

(Söyleyen: Ayşe Küçükali. Doğum tarihi ve yeri: 1935, Kriçim, Bulgaristan, halen

Bursa'da oturmaktadır. Kayda alan: Kalbiye Yusuf.)

Göçmenlerin birçoğu yollarda soğuktan, açlıktan ölmüşlerdir. Bir Alman demiryolu memuru, Tatar Pazarcık'ın güneyindeki tepelerde soğuktan donan 400 kişilik göçmen kafilesinin içinde hayatta kalabilmiş sadece küçük bir kız çocuğunu cesetler arasında bulmuş ve kurtarmıştır (Bilâl Şimşir, I-III, 1968, 1970, 1989). İstanbul'dan emir üzere göç yollarında bulunanların birçoğu geri döndürülmüşse de Ruslar ve Bulgarlar tarafından köylerine ve kasabalarına yaklaştırılmayıp katliama uğratılınca çaresiz göçmenler yeniden İstanbul yolunu tutmuşlar, turnalar gibi vatan deyip yine çekip gitmişlerdir:

*İki turnam gelir alnı kareli
Birisini avcı vurmuş aman,
Sinesi yareli*

*Bu yavruya sorun aslı nereli
Vatan deyip çekmiş gider aman
Telli turnalar*

*İNme turnam, inme burda kış olur
Turnamın bastığı yerler aman,
Kademi güç olur*

*Böyle kalmaz, elbet sonu (h)oş olur
Vatan deyip çekmiş gider aman
Fakir turnalar*

(Söyleyen: Emine Memoğlu- Keremoğlu Doğum tarihi ve yeri: 1949, Kriçim, Bulgaristan. Halen Bursa'da oturmaktadır. Kayda alan: Kalbiye Yusuf.) Turnalar gibi uçup giden göçmenlerden hayatta kalabilenler anavatanda yeniden yuva kurmuşlar, mekân tutmuşlardır. Daha sonraları gelişen yeni tarihi olaylar da Rumeli'den kitle halinde göçleri hızlandırmıştır.

1912/13 Balkan Savaşlarını İzleyen Göçler

Türklerin üzerindeki etkisi bakımından Balkan Savaşları Doksanüç Harbinde görülenlere çok benzer etkiler yaratmıştır.

Her iki savaşta da öldürme, ırza geçme ve soygunlar Türklerle diğer Müslümanları evlerinden barklarından söküp atmış, Osmanlı İmparatorluğunun elinde kalabilmiş topraklara sürmüştür.

Öte yandan, Doksanüç Harbi ile 1912/13 Balkan Savaşları arasında farklar da vardı. Doksanüç Harbi sadece Rusya'nın güdümünde yapılmıştı. Türkleri göç etmeye zorlayacak etkili planı yürürlüğe koymuşlardı. Balkan Savaşlarında ise savaşan birkaç devlet vardı. Zafer kazanan her biri de zaptettiği topraklarda Müslümanların varlığının son bulunmasını istemekteydi. Ne var ki bu amaçlarına ulaşabilecek kadar iyi bir örgütleniş içinde bulunmadıkları gibi, amaçları uğruna birleşerek ortak davranış sergiliyorlar da değillerdi. Savaşlara katılan her Balkan ülkesi Türkleri, Müslümanları kendisinin zaptettiği ülkeden ötekinin ülkesine sürüyor, hatta oraya sürülenin oradan geriye sürüldüğü de oluyordu. Bunun Müslümanlar üzerindeki etkisi nasıl nitelenirse nitelensin, şurası kesindir ki Doksanüç Harbinden daha kötü oldu. İçlerinde kendini gösteren ölüm telefati, 1878'de görüldüğünden daha yüksekti.

1877'de ilk saldırıları, Bulgar köylülerinin ve asilerinin de yardımıyla, Türkleri kıyımdan geçiren ve kaçırmaya zorlayan dehşete düşürücü birlikler, Kazak birlikleriydi. Balkan Savaşında ise ön saldırıları yapma işlevini, uzun süreden beri Osmanlı Makedonya'sında çatışmalara girişmiş bulunan milliyetçi çeteler olan komitacılar üstlendi. Bunlar çoğu kez, davasına hizmet ettikleri devletten destek gördüler (Justin McCarthy, 1998).

Önceki tarihi devirlerde ortaya çıkan haydutluk, çetecilik ve daha sonraları komitacılık harekâtları, yeni tarihi koşullarda da yeni adlar ve yeni biçimleriyle Türklere, Müslümanlara yönelik ırza geçme, yol kesme, öldürme gibi eylemler devam etmiştir. Belirli dönemlerde ve özellikle Balkan Savaşlarını

izleyen yıllarda geniş boyutlara ulaşan böyle olaylar türlü varyantlarıyla destan, efsane, menkıbe, ağıt gibi Türk folklor türlerinde ifadesini bulmuştur. Al duvaklı gelinin başına gelenler şu dizelerde canlandırılmıştır:

*Aldılar beni ninem
Aldılar beni
Kına gecemden
Götürdüler beni ninem
Götürdüler beni
Ulu balkana, ulu balkana
Sordılar beni ninem
Sordılar beni
Kimin kızısın
Ben gene dedim ninem
Ben gene dedim
Ali Molla'nın küçük kızı*

.....
*Kayın yaprakları ninem
Kayın yaprakları
Düşegim oldi
Kayın kökleri ninem
Kayın kökleri
Yastığım oldi
Komita kepesi (kebesi) ninem
Komita kepesi
Yorganım oldi
Derin endekler ninem
Derin endekler
Amanım oldi*

.....
(Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, 7, Makedonya ve Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı, Ankara, 1997, 101.)

Pazarcık (Tatar Pazarcık) yakınlarında kol gezen Bulgar komitacıları tarafından bir Türk gencinin canına kıyılması olayı Türkleri derinden sarsmış ve bu ölüm Kriçim Türk folklorunda şöyle ifadesini bulmuştur:

*Sülman senin kaşın göziün yay mıdır
Teneşirden akan sular kan mıdır*

*Sülman gibi şu Kırçma'da (Kriçim'de) var
mıdır*

*Kıymayın canıma, ben dünyama doymadım
Eller gibi ben ecelimden ölmedim
Pazarçığ'a vardım ben bubama sormadım
Sol yanımdan kurşun urdu duymadım
Şu genç yaşta ben dünyama doymadım
Kıymayın canıma, ben dünyama doymadım
Eller gibi ben ecelimden ölmedim*

(Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, 8, Bulgaristan Türk Edebiyatı, Ankara, 1997, 115.)

Balkan Savaşı'nda yaşanan olaylardan birini de şu menkıbede buluyoruz:

Balkan muharebesinde Rodop dağı eteklerindeki Türk köylerinin halkı, canını kurtarabilmek için dağa kaçır. Kırçmalılar da dağın "Karadağ" denilen yüksek kesimine toplanır. Sık ormanlıkta iki kadın yolunu şaşırır. Akşam karanlığı olmuş, Kırçmalıları bir türlü bulamazlar. Karşılarına ak saçlı bir dede çıkarır. Dede, Erenlerdenmiş:

- Ne ararsınız burada kızım? der.

Kadınlar da yollarını şaşırıklarını, köylüleri bulamadıklarını anlatırlar.

Dede:

-Korkmayın kızım. Ben şimdi size şu duayı öğreteyim, der.

*Sırlı sübhanım Allah
Dertlere derman ol Allah
Garip kullarına gam vermişin*

Yardımcımız, arkadaşımız sen ol Allah
Duayı okuyarak şu patikadan gidin, doğru Kırçmalıların yanına çıkacaksınız, der ve dede kayboluverir. Kadınlar da duayı okuyarak gider ve köylüleri bulurlar. Kaynak kişilerden daha yaşlı olanlar bu menkıbenin Doksanüç Harbiyle ilişkili olduğunu söylüyor ve bazı ayrıntılar anlatıyorlar.

Mustafa Memoğlu, Kriçim Türkleri. Tarih

Nexhat Ibrahim

E ndryshueshmja dhe e pandryshueshmja në Islam përballë sfidave europërendimore

“Importimi i zgjidhjeve të huaja është sikurse teatri, që e bën umetin shikues pasiv të dramës, e cila paraqet një aktrim të thjeshtë dhe hije të realitetit.”

Abdulhamid Ahmed Ebu Sulejman

1. Vlerat islame përballë sistemit perëndimor

Futja e sistemit politiko-ushtarak, ekonomik-social, arsimor-edukativ perëndimor në botën muslimane solli shqetësime, por edhe konceptime heterogjene brenda shoqërisë muslimane. Këtë dukuri intelektual Muhamed Asad e sheh si “rrezikun më të madh për ekzistencën” dhe “për ringjalljen e sërishme të qytetërimit islam”, e njëkohësisht e sheh edhe si përkrahje të sloganit perëndimor se “Islami është *forcë e harxhuar*”.¹

Dijetari malajzian El-Atasi, qytetërimin perëndimor e sheh *ndër sfidat më të mëdha të njerëzisë në shekujt e fundit*, kurse dijen që përhap Perëndimi e sheh *si sfidën dhe të*

*keqen më të madhe*², kurse Abdulhamid Ahmed po ashtu dijetar i njohur, importimin e zgjidhjeve të huaja e krahason me “*teatrin, i cili e bën umetin shikues pasiv të dramës, e cila paraqet një aktrim të thjeshtë dhe hije të realitetit.*”³

Krahas kontakteve të përhershme të shumë dijetarëve dhe studentëve muslimanë me institucionet akademike dhe arsimore perëndimore, kjo dukuri kulturologjike i vë muslimanët para çështjes vendimtare të marrëdhënieve të parimeve universale dhe të pandryshueshme të Islamit dhe të filozofisë perëndimore, përkatësisht të metodave dhe përmbajtjes së arsimimit perëndimor. Kjo mospërputhje, e shpeshherë edhe konflikt i hapur që ekziston ndërmjet sistemit arsimor Islam dhe atij perëndimor dhe synimeve themelore të tyre, duhet të bëhet patjetër objekt i hulumtimeve serioze të njerëzve të preokupuar me zhvillimin dinamik dhe frytdhënës të shoqërisë islame. Këto dy sisteme paralele arsimore, por edhe edukative, në kundërshtim me njëri-tjetrin kanë shkaktuar ndarje serioze të pakica muslimane e arsimuar me frymën perëndimore⁴ dhe të shumica muslimane e arsimuar me pikëpamje tradicionale, qofshin intelektualë apo masë e përgjithshme. Pjesa muslimane brez pas brezi e arsimuar me frymë perëndimore do të hasë në vështirësi serioze në perceptimin e gjuhës së veprave tradicionale islame. Tashmë është e qartë se dy muslimanë të

² Shih gjerësisht kapitullin në faqet: Syed Muhammad Naquib Al-Attas, Islam i sekularizim, Sarajevo, 2003, fq. 193-234.

³ Abdulhamid Ahmed Ebu Sulejman, Kriza muslimanskog misljenja, Sarajevë, 1425 h./2004, fq. 53.

⁴ Ismail R. Faruki pohon se “kurrë më parë shkollat, kolegjet e universitetet, si ato tradicionale ashtu edhe ato shekullare, nuk kanë qenë më të guximshme në përkrahjen e tezave të tyre joislame”. Ismail R. Faruki, Islamizimi i diturisë, Shkup, 1995/1415, fq. 24-25.

¹ Muhammed Asad, Islami në udhëkryq, Prizren, 2002, fq. 77 e 65.

një mjedisi dhe të një gjuhe nuk mund të kuptohen, sepse shfrytëzojnë sisteme të ndryshme komunikimi dhe konsumojnë e përthithin botëkuptime të ndryshme intelektuale dhe komunikimi.⁵

Njëkohësisht, që prej disa shekujsh orientalistët perëndimorë, shumica e të cilëve janë të orientuar armiqësisht kundrejt Islamit⁶ kanë shkruar për Islamin jo nga dashuria, por nga paragjykimet dhe urrejtja që kishin nga e kaluara judeokrishtere dhe greko-romake. Për fat të keq këta shkencëtarë dhe këto vepra janë burimet thuajse të vetme për arsimimin e brezave të shumtë të muslimanëve, por edhe të tjerëve. Është pikërisht ky shkak që gjatë “dy shekujve të arsimit të perëndimuar e të shekullarizuar muslimanët nuk kanë prodhuar breza shkollarësh që do të garonte me Perëndimin në kreativitet dhe në përsosmëri.”⁷ Ky problem e detyron nevojën, që muslimanët edhe njëherë të njihen ndërmjet veti për t’i mësuar vlerat e shumta islame ndër-muslimane, por t’i mësojnë edhe traditat e mëdha kulturore dhe fetare të botës për t’u njohur me të tjerët, për t’u ballafaquar me vlerat e të tjerëve, për t’u ballafaquar me modernizmin dhe ideologjitë e jovetjake.

⁵ P.sh., Universiteti i El-Ez`herit në Kajro, simbol i të gjithë muslimanëve, për shkak të sistemit të bigëzimit, mësimi tradicional dhe shekullar aty, zotëron dy komponentë kundërshtues që e pengojnë komunikimin aktiv. Komponenti islam i planit dhe i programit aty ka mbetur i pandryshuar, pjesërisht për shkak të konservatorizmit e pjesërisht për shkak të interesave vetjake, por edhe për shkak “të ndikimit të shekullaristëve që komponentin islam duan ta mbajnë të shkëputur nga realiteti dhe nga përparimi...”. Në: I. R. Faruki, Islamizimi, op. cit., fq. 25.

⁶ E. W. Said, Orientalizam, Sarajevë, 1999; Oliver Leaman, Orientalism and Islamic philosophy, në: S. H. Nasr and O. Leaman, History of Islamic Philosophy, part II, Teheran, Iran, pa vit botimi, fq. 1143 e tutje.

⁷ I. R. Faruki, Islamizimi, op. cit., fq. 27.

2. Ndërmjet tradicionales dhe bashkëkohores

Muslimani tradicional i ruan vlerat e veta fetare, por është i hapur edhe për njohjen e vlerave të tjera, qofshin fetare apo moderne. Nëse e kemi këtë parasysh, nëse duam të funksionojë umeti në shekullin e XV hixhri, shkencëtarët muslimanë duhet ta zgjidhin çështjen e arsimit⁸, duhet të merren me studimet islame në Perëndim dhe/ose në institucionet moderne arsimore brenda shoqërisë muslimane, duhet të kenë parasysh se “duhet t’i kuptojmë vetë rrënjët e këtyre mangësive”, të cilat ndër të tjera qëndrojnë në paraqitjen e simptomave të para të sëmundjes e kjo është shfaqja e lëvizjeve dhe grupeve heretike.⁹ Ata duhet të kenë parasysh edhe synimet vijuese për botën muslimane dhe të ardhmen e saj:

2.1. Islami si traditë e gjallë fetare për të gjitha kohët

Islami nuk është traditë fetare e vdekur, amorfë dhe anakronike, por e gjallë, me vlerë dhe me vazhdimësi historike. Intelektualët muslimanë që veprojnë në botën moderne duhet ta orientojnë angazhimin e tyre drejt botës moderne, duke i paraqitur fenomenet dhe thesaret e brendisë islame, të cilat brezi i ri musliman thuajse i ka harruar e herë-herë edhe i ka lënë pas dore. Kjo d.m.th., të përkthehen, të integrohen të vërtetat tradicionale muslimane ashtu si janë në gjuhën moderne.

Këtë mund ta bëjnë ata intelektualë, të cilët nuk janë të magjepsur me modernizmin, ata që e kuptojnë modernizmin dhe që e

⁸ I. R. Faruki pohon se “nuk mund të ketë kurrfarë shprese për ringjalljen e vërtetë të Umetit, po qe se sistemi arsimor nuk risajohet dhe nuk korrigjohet të metat e tij.” I. R. Faruki, Islamizimi, op. cit., fq. 33.

⁹ Shih: Ebu Sulejman, op. cit., fq. 25-26. Krhs.: Muhamed Jusic, Zasto se mladi okrecu sektama i pokretima, në: Takvim za 2008/ 1428/1429 h., Sarajevo, 2007, fq. 137-143.

kuptojnë Islamin, duke mos i reformuar të vërtetat e shpallura nga Zoti. Këta intelektualë duhet të lirohen nga kompleksi i inferioritetit ndaj Perëndimit dhe ndaj modernizmit dhe të jenë krenarë për traditën islame me të gjitha domethëniet e saj intelektuale dhe shpirtërore.

Profili i intelektualit që na intereson duhet ta njohë jo sipërfaqësisht dhe tërthorazi, por mirë, thellë dhe drejtpërdrejt botën perëndimore. Një intelektual i tillë duhet ta njohë forcën e brendshme të Perëndimit, që e vë në lëvizje atë, dhe që e dinamizon Perëndimin dhe mendjen e tyre, duhet ta kuptojë jetën filozofike, fetare, artistike dhe shoqërore të Perëndimit, që nga rrënjët e veta fetare e historike, dhe deri te paraqitjet e tyre moderne. Vetëm një intelektual i tillë do të mund të ketë një vështrim të plotë të jetës intelektuale të kohës dhe do të dijë të komunikojë me të tjerët, duke i njoftuar ata me urtësinë amshuese të traditës islame dhe duke i njoftuar edhe muslimanët e brezit të ri, sepse ata janë privuar nga urtësitë e Islamit për shkak të arsimimit dhe edukimit anti-islam e anti-human.

2.2. Trajtimi jopërkates i Islamit në filozofinë Evro-perëndimore

Hulumtimi perëndimor i Islamit pati si përfundim një numër të madh veprash në shumë fusha, në vende muslimane dhe jomuslimane. Por trajtimi i Islamit në këto vepra nuk është në nivel shkencor dhe objektiv. Në to dallohej qartë subjektiviteti kundrejt Islamit madje krahasuar edhe me Budizmin dhe Hinduizmin. Rivaliteti religjioz dhe historik por edhe faktorë të tjerë ndikuan që Islami dhe muslimanët të mos priten mirë nga Perëndimi.

Por përkundër shumë shkrimeve tendencioze dhe keqdashëse të orientalistëve, kemi edhe shkrime konstruktive, me vlerë shkencore dhe historike. Madje disa shkrime të tyre janë për t'u lakmuar. Në fund të fundit është

detyrë e intelektualëve muslimanë, që t'i studiojnë këto shkrime dhe t'u përgjigjen në mënyrë të përshtatshme nevojave dhe provokimeve. Por përgjigjja duhet të jetë e ideuar në mënyrë të përshtatshme, me një gjuhë dhe terminologji të pranueshme, me metodë shkencore. Po kështu përgjigjja e muslimanëve duhet të burojë nga feja e tyre, nga vendlindja dhe historia e tyre, duke i ndërruar mënyrat dhe metodat e tanishme të të menduarit dhe të vepruarit. Vetëm një paraqitje dinjitoze dhe intelektuale para botës do të kishte vlerë të përhershme.

2.3. Islami përballë sfidave (shkencore, historike dhe filozofike) perëndimore

Krahas studimeve sfiduese orientaliste mbi Islamin është tejet relevant edhe qëndrimi parimor modern shkencor, historik dhe filozofik, i cili metodën dhe aksesin e vet e bazon në refleksion, e që manifestohet në teoritë dhe ideologjitë sikurse janë evolucioni, psiko-analiza, ekzistencializmi, historicizmi dhe materializmi dialektik. Një intelektual musliman e ka të vështirë t'i përthithë dhe t'u përgjigjet të gjitha këtyre çështjeve, por një numër më i madh intelektualësh muslimanë mund ta bëjnë këtë. Sidomos këtë mund ta bëjnë ata që jetojnë dhe veprojnë në gjirin e traditës islame. Urtësia tradicionale islame përmban në vete mësim, që vetëm ato kanë potencial dituror dhe mund t'u përgjigjen problemeve që i ka shkaktuar Evro-perëndimi. Sepse problemet e pranishme janë pasojë e harresës së parimeve metafizike. Paraqitja e mësimi tradicional islam me gjuhën moderne do të ishte kontribut për ballafaqimin me sfidat që na detyron modernizmi. Pikërisht kjo gjendje i detyron intelektualët muslimanë, që për nga detyra që ushtrojnë t'u ofrojnë përgjigje islame ideve të kohës moderne. Disa nga këto ide janë pseudo-shkencore e disa janë rezultat i shekullarizmit disa-shekullor në Perëndim. Islami mund të ndihmojë edhe në aspektet e tjera, që sot dominojnë në botën bashkëkohore.

2.4. Komunikimi shumështrësor ndërmusliman

Duke hyrë në skenën historike çdo fe ballafaqohet me një shumëllojshmëri kulturash e qytetërimesh dhe vlerësohet cilësisht brenda shkollave dhe perspektivave të ndryshme. Feja zotëron përmasa të tilla dhe ka predispozicione që brenda strukturës së saj të Shpalljes të integrojë njerëz të prirjeve dhe orientimeve të ndryshme psikologjike e shpirtërore. Islami, edhe pse manifeston shumë homogjenitet se fetë e tjera, as ai nuk bën përjashtim nga ky rregull. Për këtë arsye para shoqërisë muslimane, sidomos në arsim shtrohet domosdoshmëria e studimit të dallimeve në Islam, në bazë të parimeve të tij, domosdoshmëria e studimit të sunizmit dhe e vlerave (shkollave e rrymave) të tjera brenda së pranueshmes. Ky akses do të mundësonte një njohje të ndërsjellë më të mirë brendamuslimane, do të përbënte një studim më të mirë, më kritik të të gjitha fraksioneve që janë larguar nga burimi, nga trangu kryesor, ku do të pasqyrohej raporti i tyre me bazat e ortodoksisë islame. Studimet klasike si ato të Shehrestanit, të Ibn Hazmit janë një bazë e shkëlqyer për punë bashkëkohore.

2.5. Komunikimi shumështrësor ndërfetar dhe ndërkulturor

Kontaktet dhe fërkimet e muslimanëve me botën moderne rezultuan që të prishet qëndrimi paksa i ekzagjeruar homogjen religjioz islam, mundësuan mësimin e traditave të tjera religjioze dhe gjithnjë e më shumë imponuan nevojën e përballjes serioze dialoguese të Islamit me traditat e tjera fetare.

Vlen të theksohet se nga traditat fetare të mëdha të njerëzimit, Islami është feja e vetme që në kohën paramoderne erdhi në kontakt me të gjitha traditat relevante fetare: me Judeo-Kristianizmin erdhi në

kontakt në zonat perëndimore dhe qendrore të Islamit, me Zoroastrizmin dhe besimet e tjera iraniane në Persi dhe Irak, me Hinduizmin, Budizmin, Xhainizmin, Konfucianizmin etj., në Indi dhe Lindjen e Largët. Parimi i universalitetit të Shpalljes i formuluar qartë në Kuran mund t'i kuptojë dhe miratojë shumë më lehtë traditat e tjera fetare dhe njëkohësisht t'i ruajë parimet vetjake, sesa fetë e tjera, për shkak të qëndrimit të tyre dogmatik dhe teologjik.

Armiqësitë ndërmjet muslimanëve dhe të krishterëve në Lindjen e Afërt nga shekulli XIX e këndeje, pastaj eliminimi i shtetit palestinez dhe krijimi i shtetit izraelit në tokën palestineze gjatë shekullit XX e kanë vështirësuar dhe e kanë bërë të paqëndrueshëm mirëkuptimin ndërfetar. Probleme të ngjashme muslimanët patën edhe në Nënkontinentin Indian me pushtimin e muslimanëve të shteteve Xhamu dhe Kashmir.

Intelektualët muslimanë nuk i studiojnë religjionet e tjera vetëm për shkaqe politike, por edhe për arsye që t'u përgjigjen sfidave të shekullarizmit, të cilave nuk mund t'u përgjigjemi nëse nuk e mbrojmë religjionin në formën e tij integrale, *religjionin primordiale* (religio perennis / ed-din'ul-hanif).¹⁰

Në vend të përfundimit

Përgjigja në pyetjet e orientalistëve dhe në sfidat e modernizmit, krijimi i kushteve për mirëkuptim të ndërsjellë ndërmusliman, por edhe ndërfetar në botë, duke e artikuluar urtësinë islame me gjuhën bashkëkohore, paraqet një angazhim shumë serioz dhe kërkon pjesëmarrjen intelektualëve anëmbanë botës muslimane, kërkon riaktivizimin e sistemit arsimor autentik islam, të rrënjësuar në shkollat tradicionale islame dhe të shtrirë deri te fushëveprimi i ideologjive moderne e te

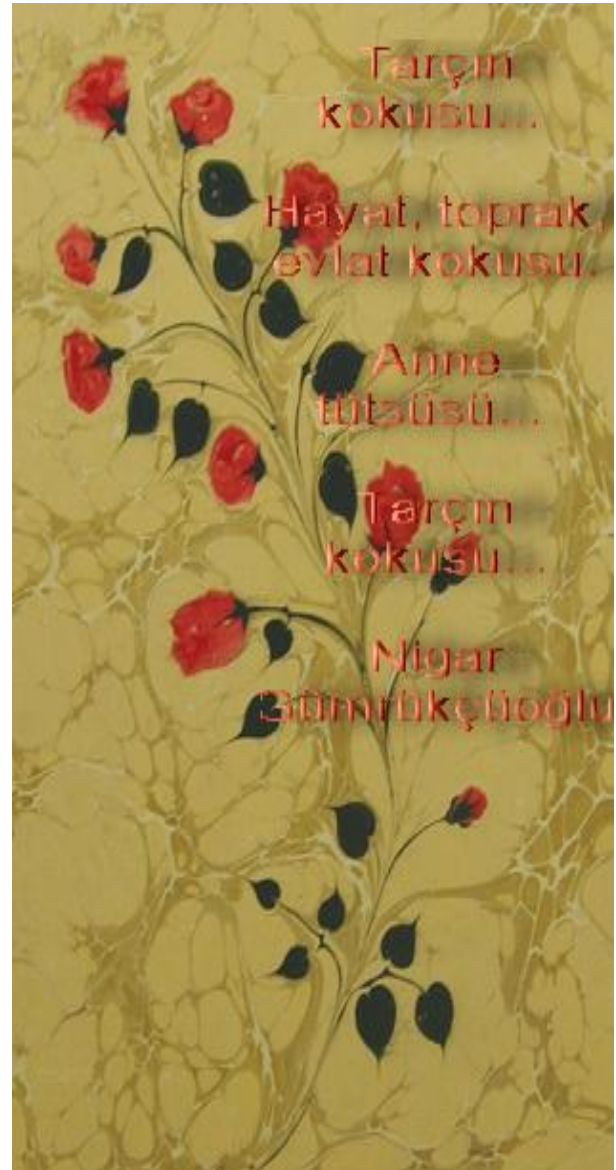
¹⁰ S. H. Nasr, *Nepromjenljiva načela Islama*, op. cit.

metodat e arsimimit. Sistemi autentik dhe bashkëkohor arsimor-edukativ islam do të duhej të përballet me teoritë dhe ideologjitë moderne botërore dhe në bashkëpunim me ta të imponohet me cilësinë e tij.¹¹

Krahas ruajtjes, kultivimit dhe afirmimit të vetë vlerave të Islamit në botën bashkëkohore nuk ka prioritet më të madh sesa theksimi i parimeve të pandryshueshme islame dhe zbatimi i këtyre parimeve nëpërmjet metodave dhe fushave të dijes, të cilat i kërkon arsimimi modern. Nga niveli i sendërtimit të këtyre parimeve do të varet edhe niveli i shoqërisë dhe i qytetërimit autentik islam.

Ideja e islamizimit të diturisë e Ismail Farukit, pastaj ideja dhe sendërtimi i kësaj ideje të Al-Attasit në Malajzi, ideja e themelimit të Universitetit Ndërkombëtar Islam në Sarajevë si udhëkryq ndërmjet Evropës dhe Azisë, Jugut dhe Veriut në Sarajevë dhe dëshirat që shqiptarët ta kenë një universitet islam bashkëkohor në tokat shqiptare duhet t'i plotësojnë disa kushte elementare, e sidomos konceptin e dijes//ilmit, i cili semantikisht dhe semiotikisht përfshin totalitetin e jetës, përmbajtjen e tij shpirtërore, intelektuale, kulturologjike, individuale dhe shoqërore.

Ilmi ka dy karakteristika që duhen theksuar dhe plotësuar medoemos: 1) Të jetë gjithëpërfshirës dhe 2) ta çojë njeriun në lumturinë e kësaj bote dhe në shpëtim në botën tjetër.¹² Vetëm një dije e tillë do ta shpëtonte njerëzinë.

¹¹ Muhammed Umhazun, op. cit., fq. 83-83.

¹² Al-Attas, Islam i sekularizam, op. cit., fq. 261.

Tiran, Ekim 1963
(Taksim, İstiklal Caddesindeki bir sergiden
alınmıştır.)

www.muslimanarnavutluk.com

"Müslüman Arnavutluk'un Haftalık Bülteni Muştı" hiçbir ticari gaye gütmeyen ve sadece elektronik ortamda yayımlanır. Yayımlanan yazıların müellifleri tarafından saklı tutulan hakları dikkate alınmak kaydıyla yazı ve sair materyal iktibas edilebilir.